

om Büchners »Dantons död»
Obrestad om brukspoesin
Frihetsappell
i tysk »Rid i natt»

Di Cavalcanti
brasiliansk konstnär

FÖRRÖCHNU

TIDSKRIFT FÖR FOLKETS KULTUR NR 3 1985 PRIS 25 KR

E. di Cavalcanti

FÖRR OCH NU

Tidskrift för en folkets kultur

Adress: Hornsgatan 170, 2 tr.
117 28 Stockholm

Telefon: 08 — 84 73 14
Mottagning: måndagar 18 — 20
Postgiro: 35 60 72 — 9
Bankgiro: 324 — 1262
Prenumeration: 110:-/4 nr
Stödprenumeration: 150:-/4 nr
Medlemskap: 100:-
Årsavgift: 100:-

Förr och Nu ägs av föreningen med
samma namn.
Föreningens paroller är:
• FÖR EN FOLKETS KULTUR
• FÖR EN FOLKETS HISTORIA
• FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-
OCH TRYCKFRIHET
• ANTIIMPERIALISM

Styrelse:

Gun Kessle, ordförande
Ulla-Britt Antman, ansv. utg.
Anette Sandström, kassör
Tomy Gustavsson
Gunilla Karlsson
Per-Olov Käll
Ann-Katrin Lennartsson
Anne Lidén
Mats Miljand
Margareta Zetterström
Håkan Ågren
Kerstin Nordfors
Jan-Olof Erlandsson
Kent Begler

FÖRR OCH NU begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare; medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i FÖRR OCH NU utför själva ett frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folkrörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet. Man kan stå på egna ben!

Om Du tycker att tidningen är bra och om Du vill att den skall fortsätta att utvecklas ge då gärna en gåva men helst en eller fler prenumerationer!

Om Du bor i Stockholmstrakten ring oss då måndagar 18 — 20 och kom sedan upp för att delta i arbetet. Det finns mycket att göra.

Styrelsen

Innehåll

Gun Kessle. Ledare	4
Jan Myrdal. Om motsättningen i synen på våra företagare	5
G. A. Petermann. I vårt läger finns Tyskland	6
Georg Büchner. Dantons död	10
Viktor Larsson. Det personliga i arbetarrörelsen	15
Åke Bergman. Det finns en uppdragsgivare	18
Tor Obrestad. Ett försvar för brukspoesin	20
Mats Miljand. Medvetenhet	34
Lars Andrée, Marianne Fors. Di Cavalcanti	36
Philippe Bouquet. Mitt behov av Sverige är omätligt	45
Margareta Zetterström. Mozart och friheten	51
Kent Begler. Tre böcker om litteratur	57
Bo Alvinger. Frihetsappell i tysk utgåva av <i>Rid i natt</i>	60

Omslag: Di Cavalcanti. Macario

Om motsättningsarna i synen på våra föregångare

av Jan Myrdal

Den tyske dramatikern Georg Büchner dog för snart hundra femtio år sedan blott tjugofyra år gammal. Verk som *Dantons död* och *Woyzek* tillhör dock de levande och ofta spelade styckena. Och den nu erkända litterära sanningen om honom — sådan den återspeglas i till exempel *Litteraturhandboken* (Stockholm 1984) — är att han var en föregångare till expressionismen och har gett viktiga impulser till det moderna dramat.

Men där bakom finns också i den svenska traditionen två motsatta och fortfarande typiska politiska förhållningssätt till honom och hans verk.

Fredrik Böök står för det ena:

»Man kan betrakta Grabbe och Büchner som 'det unga Tysklands' dramatici — Büchner författade så tidigt som 1834 ett hästiskt socialistiskt flygblad — men ingen av dem övade något inflytande på sin samtid, och även sedan de, långt efter sin död, grävts fram, ha de sällan blivit spelade.» (Bonniers illustrerade litteraturhistoria. Del V. s.122, 1931)

Hjalmar Branting för det andra:

»I Hessen blef det allvarsammare, ty de på nytt förslafvade bönderna reste sig där till verkligt uppror, som dock snart kväfdes i blod. Ledaren för 'de liberale', som dessa revolutionära föregångare till en senare tids urvattnade partimän vanligen benämndes, var i Hessen en rektor Weidig, som 1834 fick

en entusiastisk lärjunge i den unge studenten Georg Büchner. Denne, en för sin tid märkligt fritt och klart tänkande man, var redan utanför revolutionsromantiken då han betonade att hvarje politisk hvälfning måste vila på materiell grundval, söka sitt stöd i någon påtaglig sträfvän hos folkets stora massa. Han vände sig därför till bönderna och manade dem i en hemlig flygskrift att inleda ett tyskt 1789 som deras franska klassbröder gjort, genom att storma godsägarnes slott. Men skriften föll genom förräderi i regeringens händer, och sammansvärjningens ledare voro då snart kända. Büchner flydde i sista ögonblicket och dog efter några år i Zürich...» (Socialdemokratiens århundra-de, del I s.34, Stockholm 1906)

I dag är Büchner en allmänt betydelsefull europeisk dramatiker. Hur han spelas och hur han verkar beror dock på vilken läsa- som väljs. Det går att ur Bööks *politiska* fördomanden skapa en *estetisk* spelart som gör den unge Büchner till en intressant sär- ling. Man kan också ur Brantings redovis- ning av Büchners praktiskt-politiska revo- lutionsarism nå en spelart som medvetan- degör åskådaren om även dagens orimlig- heter mot vilka det är både rätt och nöd- vändigt att göra uppror.

Professor G. A. Petermanns redovisning av hur den tyska emigrationen — den hu- manistiska fronten som Walter Berendsohn uttryckte det — förhöll sig inför detta arv hjälper oss att ur den skenbart politiska litteraturvetenskapen ta fram de bärande motsättningsarna.

Ledare

Förr och Nu fortsätter att arbeta för en fol- kets kultur inom en levande folkbildnings- tradition. Det har inte med det som kallas trender att göra. De kan gå än hit och än dit. Just nu tycks trenderna för övrigt gå åt vårt håll igen. Det märks på såväl prenume- rationer som brev.

Många tidningar och tidskrifter har för närvarande stora svårigheter och vissa läggs ned. Men vi fortsätter. Det beror på att vi inte är beroende av statliga anslag eller nå- gon välvilja från några byråkrater utan att vi helt litat till vår egen kraft och till de fö- reningsdemokratiska traditionerna.

Vi gör nu fyra nummer om året. Vi får in material till betydligt fler. I görligaste mån vill vi ha sådant material som skrivs direkt för oss. Ibland finns viktiga artiklar som av outgrundliga — eller tyvärr alltför utgrund- liga — orsaker refuserats på annat håll. Så- dant trycker vi. Men vill inte riskera att bli något slags »sista möjlighet».

Förr och Nu har nu fått hyra en helt egen redaktions och föreningslokal. Tidigare har vi hyrt i andra hand. Först hyrde vi olika lo-

kaler av Folket i Bild/Kulturfront på Her- kulesgatan och sedan hjälpte oss Yngve Persson till att få ha en lokal i ett av Trygg- Hansas saneringshus. Utan detta hade vårt arbete varit mycket svårare. När vi nu flyt- tar till egen lokal med helt eget kontrakt vill jag därför på styrelsens vägnar tacka dessa vänner för deras hjälp.

Det är viktigt för en förening som *Förr och Nu* att ha en lokal, en fast punkt. Vi gör vårt arbete med frivilliga insatser. Vi diskuterar, redigerar, monterar och gör fär- digt för postbefordran genom frivilliga medlemsinsatser. Det innebär också att vi försöker hålla samman det som i många organisationer kallas det »fina arbetet» — att syssla med manuskript och beslut — och »det enkla» arbetet — att lägga tidningar i påsar och sortera korsband. Jag hoppas att vi kommer att se än fler medlemmar ta del i arbetet i den nya lokalen. Också för de medlemmar som bor utanför Stockholms- området finns arbeten att utföra. Skriv till oss. Eller ring under telefonid.

Gun Kessle

I vårt läger finns Tyskland

av G. A. Petermann

□ De tyska emigranterna undan Hitler sökte i det längsta bibehålla kon-takten med »det andra» Tyskland, med det demokratiska och revolutio-nära arvet i den tyska kulturen och his-torien. Professor Petermann visar i denna artikel hur texter av Georg Büchner (1813-1837), vilken ett år-hundrade tidigare hade drivits i lands-flykt, studerades och diskuterades.

Hittills saknas en grundlig vetenskaplig un-dersökning om det intensiva och mångfa-setterade mottagandet av det »litterära ar-vet» under den tyska exilen mellan åren 1933-1935, en undersökning i vilken även Büchners verk skulle kunna inordnas. Diet-mar Goltschniggs som helhet förtjänstfulla och omfattande skildring av Georg Büch-ners mottagande och litterära inflytande behandlar den fascistiska tidens Tyskland ganska schablonmässigt och yligt. Detta gäller i synnerhet hur mottagandet tar sig uttryck under det nationalsocialistiska her-raväldet, som förenklat uppfattas som ho-mogent och statiskt, så att de i mångt och mycket motsägelsefulla ståndpunkterna och utvecklingarna under denna period inte kan utredas. Även uppskattningen av exil-författarnas och vetenskapsmännens be-mödanen kring Büchner, som sträcker sig från Mayers *Georg Büchner und seine Zeit*

Herzfeldes beskrivning av uppgifterna för *Neuen Deutschen Blätter* (NDP), som ut-gavs av exilförfattare i Prag från och med 1933:

Ert ord bör och måste tränga fram till Tyskland: proletariet, som hjältemo-digt kämpar mot Hitlerregimen, skall veta att de bästa bland författarna är deras bundsförvanter. Det tyska språ-kets mästare — Hutten, Lessing, Goet-he, Büchner, Heine, Marx — skulle stå mållösa inför de bruna förbrytarnas vo-kabulär. Först när dessa förgiftare av själ och hjärna besegrats kommer man i Tyskland, i ett nytt Tyskland att åter ta-la verklig tyska. Att det snart må ske och att det tyska språket ej glöms bort under tiden — denna stora uppgift skall vi gemensamt ägna oss åt.

Herzfeldes hållning präglas fortfarande tydligt av hoppet om den nationalsocialisti-ska diktaturens snara sammanbrott, då ar-betarklassens aktiva politiska kamp skulle stötta propagandistiskt av de landsflyktiga vid riksgrensarna. Redan i det följande numret av NDB förekom under rubriken *Prosa och lyrik* ett urval av fem brev från Georg Büchner till familjen och till Karl Gutzkow under åren 1831-1835. Detta ur-val, som dominerades av brev respektive utdrag rörande makt och revolutionärt motstånd, presenterades under titeln *För hundra år sedan* och med följande påpe-kande av redaktionen:

NDB skall i fri ordning offentliggöra vad tidigare emigranter hade att säga. Början görs med brev av Georg Büch-ner, en av de bästa representanterna för tysk förrevolutionär litteratur.

Närheten till den linje som drevs av »För-bundet för proletärrevolutionära författa-re» är alljämt uppenbar. Å andra sidan var det emellertid just det socialrevolutionära draget i Büchners verk, som föranledde na-zisterna att sätta *Hessischer Landbote* på

sina talrika förbudslistor. En revision av denna NDP:s hållning i riktning mot en bredare humanistisk front, vilken beträff-fande det »litterära arvet» även omfattade författare som Arndt, Uhland och Hebbel, genomfördes successivt av redaktionen liksom av andra grupper och skriftställare, som stod det ovan nämnda förbundet nära:

Därutöver främjas en bred litterär anti-fascistisk aktionsfront genom publice-randet av bidrag ur det litterära arvet, som (...) inte bara går tillbaka till det öppet politiska progressiva arvet, utan bemödar sig om att skapa bredast möjli-ga historiska bas för kampen mot reak-tionen.

Man påpekade i förbigående att exiltid-skriften *Die Sammlung*, som utgavs av Klaus Mann i Amsterdam och i likhet med NDB utkom mellan 1933-1935, inte publi-cerade några bidrag av och till Büchner. Detsamma gäller tidskriften *Mass und Wert*, som utgavs 1937-1940 i Zürich liksom *Orient*, vilken utgavs i Haifa 1942-1943.

Exilen i Paris, i synnerhet det s.k. Skyddsförbundet för tyska författare (SDS), tog sig an Büchner i omfattande ut-sträckning. Vid öppnandet av det »tyska frihetsbiblioteket» den 10 maj 1934 — på första årsdagen av bokbålet framför ope-ran i Berlin — fanns även Büchners verk bland de 20 000 band som utgjorde dess första bokbestånd. Man kallade biblioteket för »de brända böckernas bibliotek». På hundraårsdagen av Büchners död 1937 tände SDS ett minnesbål. Av samma anled-nings publicerade den av Brecht, Bredel och Feuchtwanger redigerade och i Moskva ut-givna exiltidskriften (*Das Wort* 1936-1939) en specialbilaga innehållande bidrag av och till Georg Büchner: *Den deutschen Freiheitshelden*, ett utdrag ur Büchners *Helden-tod der vierhundert Pforzheimer*, *Der Steckbrief in der Heimat*, efterlysningen som undertecknades av Georgi i juni 1835 samt *Doktorwürde im Exil*, protokollet

från Zürichs filosofiska fakultet år 1836 i vilket Büchner tilldelas sin doktorsrang. Dessutom under titeln »För hundra år sedan» ett utdrag ur Büchners nekrolog från 1837, författad av vännen Wilhelm Schulz. Den redan omtalade uppsatsen av Georg Lukács, »Den fascistiserade och den verkliga Georg Büchner. Till 100-årsdagen av hans död den 19 februari 1837», kritiserade den »folklikt» friserade Büchner-gestalten i Viétors och Pfeiffers arbeten från 1934 mot bakgrund av världsåskådningskrisen i det borgerliga kapitalistiska systemet, en kris som går tillbaka till 1800-talet. Vidgandet av Lukács problemställning, som söker efter denna bilds förhistoria och diskuterar författarnas och litteraturteoretikernas ansvar, torde i många avseenden vara aktuell fortfarande.

Ni (författare och litteraturkritiker) måste pröva, om ni inte har kompromissat alldeles för mycket med dessa fascismens farliga förberedelseideologier p.g.a. missförstådd modernitet och okritisk medverkan i nya filosofiska strömningar. Om ni (...) inte har främjat avhysteriseringen, avsocialiseringen, det abstrakta föreigandet av förtvivlan å er sida i litteraturhistorien? Om Büchners förknippande med Kirkegaard, Dostojevskij och Heidegger verkligen är rent fascistiska påfund, om fascisterna härvid inte kunde stödja sig på helt motsatt syftande men i denna riktning lämpliga förberedelser?

Lukács hållning gentemot skriftställarna och vetenskapsmännen i exil är medvetet försonande och rör sig utmed en linje, som i sin förlängning skulle kunna dras ut till Heinrich Manns *Ein Zeitalter wird besichtigt*. Walter Haenischs historiska studie *Friede den Hütten! Krieg den Palästen! Georg Büchners 'Hessischer Lanbote' und die 'Gesellschaft der Menschenrechte'* fullbordar Büchnerinslagen i denna specialbilaga. Även detta bidrag, som blottlägger Büchners revolutionära verksamhet i Oberhes-

sen med avseende på de politiska rörelserna i Frankrike, hänvisar till den historiska motsvarigheten i situationen från 1835:

Ohyllig var »segrarens» hämnd. Med sadistisk lust uppfunna tortyrmetoder, vilkas motsvarighet man bara hittar bland dagens tyska fascister, utövades mot värnlösa fångar — det var triumfen.

Som representant för det »andra Tyskland» förekom Büchner i några av de talrika antologier, som utkom under denna tid. Här kan nämnas broschyren *Deutsche Stimmen zu 1789*, som utgavs i samband med den tyska kulturkartellens högtid i Paris den 12 juni 1939.

Tredje rikets expansion från 1938 ledde sammantaget till en gradvis försämrning av exilsituationen. Med bortfallet av en rad tyskspråkiga scener och emigranternas andra Exodus blev även möjligheterna att utöva det humanistiska litteraturarvet på scenen kännbart nedskurna, ett arv som i tredje riket antingen hade eliminerats fullständigt eller, som i fallet Büchner, hade starkt reducerats. Bland de tyskspråkiga föreställningarna av Büchners skådespel under den andra exilfasen kan nämnas de utomeuropeiska i Mexiko och Sydafrika.

I juli 1944 spelade en av Heinrich Heineklubbarnas skådespelargrupper i Mexiko *Woyzeck*. Det var inledningen till en serie föreställningar, som följdes av Brechts *Tolvskillingsoperan* och andra stycken. Anna Seghers recensions av föreställningen i den mexikanska exilidskriften *Freies Deutschland/Alemania Libre* visar både på de tekniska svårigheter, som sammanhänge med exilsituationen, liksom på de filosofiska-politiska. Inför nyheten om den nationalsocialistiska förbrytelsen försvårades den orientering mot en förändring i Tyskland, som föreställningen åsyftade.

»Det fanns folk i publiken, (...) som ville utrota varje ljud som erinrade om Tyskland». Ernst Roovers expressiva iscensättning, som delvis påminde om Barlach, spe-

Georg Büchner

lades på tältscenen ut akrobatiskt och dansmässigt. Den efterlämnade hos den litterära oerfarna publiken ett delvis klivet politiskt intryck, vilket präglade den efterföljande diskussionen:

Bland åskådarna som är av åsikten att man måste hjälpa vårt misshandlade och smutskastade modersmål tillbaka till sanning och renhet, kom den invändningar från två håll: för några var pjäsen alltför proletärt orienterad, för andra inte revolutionär nog.

Anna Seghers måste därpå hänvisa till det faktum att Marx ännu inte var känd under Büchners årtionde, och att överdriften av styckets karaktaristiska inslag mot det sjuka och våldsamma även förekom i Goethes *Tasso* och Kleists *Penthesilea*. Och att det ankom på dem, som stod i gemensam kamp mot Hitler, att fullfölja ämnets klarläggande mot bakgrund av den »tyska misären». I synnerhet som Büchner-afionen kvällen före föreställningen hade försumma att klar-

göra att en förändring skett i den tyska litteraturen, då en ringa man av folket blivit ett dramas hjälte. Och att handlingen skulle betingas av motsatsen mellan över och under, mellan fattig och rik. »Inte bara skildrandet av de väsentliga maktkamperna gör åhörarna tappra och stridsklara, utan all sann konst om människors liv och samhörighet». Så betraktad

(tillhörde) Büchner de första, och också i dag de få tyska diktare, som i liv och verk längst förkroppsligar den politiska emigrationen. Hans litterära arv är därför nödvändigt.

I Sydafrika utvecklades livliga kulturella aktiviteter kring den »oberoende kulturförrensing», som grundades 1936 i Johannesburg. På hundraårsdagen av Büchners död höll H. L. Weiss ett föredrag. Och under de månatliga teaterföreställningarna på tyska språket spelades jämte pjäser av Bruno Frank, Walter Hasenclever, Arthur Schnitzler, Arnold Zweig och andra *Leonce und Lena*, (På svenska Leonce och Lena. Ett lustspel, ö.a.) Dessutom scener ur *Dantons död*.

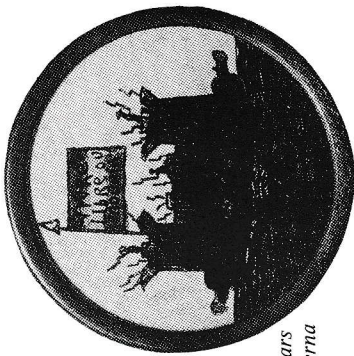
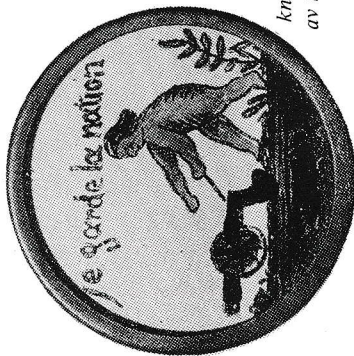
Walter A. Berendsohn går utförligare in på bildningsarbetet i det brittiska krigsfängeläget Fanara vid Suezkanalen, där texter som var förbjudna i det tredje riket, bl.a. av Büchner, lästes i litteraturgrupper. Dessutom tävlade tre teatergrupper, vilka förutom pjäser av Goethe, Zuckmayer, Shakespeare och Kleist även spelade Leonce och Lena.

Till raden av i exil författade böcker, vilkas publicering förhindrades av utbrottet av andra världskriget, räknas Hans Mayers *Georg Büchner und seine Zeit*. Den utgör fortfarande ett levande bidrag till rekonstruktionen av en differentierad Büchnerbild och uppskattas ännu i dag inom germanistiken och därtöver. Den hittills senaste och nyaste forskningsrapporten, som behandlar versionen av år 1972, utkom 1977 i sin tredje upplaga.

Övers. Marie Lindberg

Dantons död

av Georg Büchner

knappar som bars
av revolutionärerna

□ Skådespelet *Dantons död*, ur vilket Förr och Nu här publicerar ett par scener, är det enda verk av Büchner, som författaren själv utgav. Det trycktes första gången 1835. Büchner var då tjugotvå år gammal.

Styckets syfte är att ge en realistisk skildring av de politiska strider under den franska revolutionen, vilka ledde till revolutionsmannen Georges Jacques Dantons (1759-94) fall och giljotiner. Enligt vad Büchner uppger i ett brev till sina föräldrar avsåg pjäsen att utgöra ett ställningstagande mot den »liderlige» och »ogudaktige» Danton, som blott gick till mötes det öde han förtjänade. För en nutida läsare kan dock detta ställningstagande te sig mindre entydigt. Idag tycks det tvärtom möjligt att läsa Dantons död som ett försvar för den politiska moderatören och »människliga inkonsekvensen»

mot det alltför doktrinärt renläriga. I tidsperspektivet omvandlas skurken till hjälte.

Styckets personer — såsom Camille Desmoulins, Jean Francois Lacroix, Hérault de Séchelles m.fl. — spelade alla i likhet med Danton verkliga historiska roller. En rent fiktiv gestalt är emellertid dramats Julie, »Dantons hustru». Någon sådan hustru hade aldrig Danton, som annars var gift två gånger. Man kan anta att Büchner införde denna person av litterära skäl. *Dantons död* utgavs på svenska 1963 i Natur och Kulturs serie »Levande litteratur». För översättningen svarade Per Erik Wahlund, som också försåg utgåvan med välbefärliga kommentarer och en givande efterskrift. Nedanstående utdrag är med förlagets medgivande hämtat ur denna volym.

Per-Olov Käll

Danton

UTANFÖR PALAIS DE JUSTICE. EN FOLKHOPP..

Flera röster: Ned med decemvirerna! Leve Danton!

Förste medborgaren: Ja, det är sant, huvuden i stället för bröd, blod i stället för vin.

Några kvinnor: Giljotinen är en dålig kvarn och Sanson en dålig mjölnardräng: vi vill ha bröd, bröd.

Andre medborgaren: Ert bröd, det har Danton ätit upp. Hans huvud ska ge er alla bröd igen, han hade rätt.

Förste medborgaren: Danton var med oss den 10 augusti, Danton var med oss i september. Var fanns då de som nu har anklagat honom?

Andre medborgaren: Och Lafayette var med oss i Versailles och var ändå en förrädare.

Förste medborgaren: Vem säger att Danton är förrädare!

Andre medborgaren: Robespierre.

FJÄRDE AKTEN

ETT RUM. JULIE; EN GOSSE.

Julie: Det är slut. De darrade för honom. De dödar honom av fruktan. Gå! Jag har sett honom för sista gången; säg att jag inte kan se honom i det tillståndet (*Lämnar honom en hårlock.*) Ge honom det här och säg att han inte går ensam — han förstår mig nog. Och så fort tillbaka, jag vill läsa hans blickar i dina ögon.

EN GATA. DUMAS; EN MEDBORGARE.

Medborgaren: Hur kan man döma så många oskyldiga till döden efter ett sådant förhör?

Dumas: Det är onekligen extraordinärt; men revolutionsmännen har ett förnuft som andra människor saknar, och det förnuftet sviker dem aldrig.

Medborgaren: Det är tigerns förnuft. — Du har en hustru.

Dumas: Jag kommer snart att ha haft en.

Medborgaren: Det är alltså sant?

Dumas: Revolutionstribunalet kommer att kungöra vår skilsmässa; giljotinen skiljer

CONCIERGEDET.

LACROIX, HERAULT PÅ EN BRITS; DANTON, CAMILLE PÅ EN ANNAN.

Lacroix: Håret växer så på en, och naglarna, man får verkligen skämmas.

Herault: Var lite försiktigare, ni nyser hela ansiktet fullt med sand på mig.

Lacroix: Och ni ska inte trampa mig på fötterna, min bäste herre, jag har liktornar.

Herault: Dessutom har ni ohyra.

Lacroix: Om jag bara blev fri från masken!

Herault: Sov gott nu! Vi får väl se hur vi står ut med varandra, det är ont om plats. — Riv mig inte med naglarna i sömnen! — Sådär! — Dra inte så i lakanet, här är så kallt! —

Danton: Ja, Camille i morgon är vi utslitna skor som man kastar i tiggerskan Jordens sköte.

Camille: Oxlådet, av vilket ånglarna enligt Platon gjorde sig tofflor som de hasar omkring på jorden i. Så går det också där efter — Min Lucile!

Danton: Var lugn, min gosse!

Camille: Kan jag det! Vad tror du, Danton? Kan jag det? De kan inte bära hand på henne! Skönhetens ljus, som strålar ut från hennes ljuva gestalt, är outsläckt. Jorden

oss till säng och säte.

Medborgaren: Du är ett vidunder!

Dumas: Fårskalle. Beundrar du Brutus?

Medborgaren: Av hela mitt hjärta.

Dumas: Måste man vara romersk konsul och kunna dölja sitt huvud i togan för att offra det man håller kära åt fosterlandet?

Jag kommer att torka mig i ögonen med ärmen på min röda jacka; det är hela skillnaden.

Medborgaren: Det är fasansfullt!

Dumas: Du förstår mig inte! (*Båda ut.*)

skulle inte våga begrava henne; den skulle bilda ett valv omkring henne; gravens fukt skulle glittra som dag i hennes ögonhår, kristaller spricka ut ur hennes kropp som blommor och klara källor sorla henne till sömns.

Danton: Sov, min gosse, sov!

Camille: Oss emellan sagt Danton, det är bedrövt att behöva dö. Dessutom tjänar det ingenting till. Jag vill stjåla de sista bläckarna ur livets vackra ögon, jag ska hålla ögonen öppna.

Danton: Du kommer att hålla dem öppna i alla fall, Sanson trycker aldrig till ögonen på någon. Sömmen är barmhärtigare. Sov min gosse, sov!

Camille: Lucile, dina kyssar fladdrar över mina läppar; varje kyss blir en dröm, mina ögon sluter sig och stänger in den.

Danton: Ska klockan då aldrig stanna? För varje knapp flyttas väggarna allt närmare, tills de tränger som en kista. — En gång som barn läste jag en sådan historia, håret reste sig på huvudet.

Ja som barn! Det var just mödan värt att

föda upp mig och hålla mig varm. Bara arbete för dödgrävarn!

Det är som om jag lukade redan. Min dyra kropp, jag ska hålla mig för näsan och inbilla mig att du är ett fruntimmer som luktar svett efter dansen och säga dig artigheter. Vi har fördrivit tiden med varandra mer än en gång.

I morgon är du en brusten fiol; melodin är slutspelad. I morgon är du en tom butelj; vinet är urdrucket, men det har inte berusat mig och jag går nykter till sängs — lyckliga människor som fortfarande kan supa sig fulla! I morgon är du en utsliten byxa; du slängs in i garderoben och malen ska äta upp dig; hur illa du än luktar.

Nej, det tjänar ingenting till! Visst är det bedrövligt att behöva dö. Döden efterapar födelsen; när vi dör är vi nakna och hjälplösa som nyfödda barn. Visserligen får vi svepningen till linda. Vad hjälper det? Kan-ske klynkar vi i graven lika väl som i vaggan.

Camille! Han sover (*Lutar sig över honom.*) En dröm svävar över hans ögonfransar. Jag ska inte stryka sömnens gyllene dagg från ögonen. (*Stiger upp och går fram till fönstret.*)

Jag kommer inte att gå ensam; du ska ha tack, Julie! Ändå önskar jag att jag hade fått dö annorlunda, utan besvär, liksom en stjärna faller, liksom en ton förklingar, trycker dödskyssen på sina egna läppar, liksom en ljusstråle upplöses i klara böljor. — Som skimrande tårar har stjärnorna stänkt genom natten; det måste bo en stor sorg i det öga ur vilket de har drupit.

KOMMENTAR: »Nattankar» avser den engelska förromantikern Edward Youngs diktverk *The Complaint, or Night Thoughts on Life, Death and Immortality*

Camille: O! (*Han har satt sig upp och fam-lar efter täcket.*)

Danton: Vad är det, Camille?

Camille: O, o!

Danton (*skakar honom*): Ska du kasta täcket på golvet?

Camille: Du, du — håll mig hårt! Säg något!

Danton: Du darrar i hela kroppen, pannan är våt av svett.

Camille: Det där är du, det här jag. Det här är min hand! Ja, nu är jag mig själv igen. Å, Danton, det var fruktansvärt!

Danton: Vad då?

Camille: Jag var halvvägs mellan dröm och vaka. Då försvann taket och månen kröp in, helt nära, helt tätt inpå, jag nådde den med armen. Himlavalvet med sin ljus hade sänkt sig, jag stötte emot det, jag snuddade vid stjärnorna, jag kämpade som en drunknande under istäcket. Det var fruktansvärt, Danton!

Danton: Lampan kastar en rundel av ljus på täcket, det var det du såg.

Camille: Kanske det, det behövs inte mycket för att man ska mista det lilla förstånd man har. Vansinnet grep mig i håret. (*Stiger upp.*) Jag tänker inte sova mer, jag vill inte bli galen. (*Tar en bok.*)

Danton: Vad har du där?

Camille: »Nattankar».

Danton: Tänker du dö i förtid? Jag tar *La Pucelle*. Jag vill inte smyga mig bort från livet som från en bönstol utan som från en barmhärtighetssysters säng. Livet är en hora; det övar otukt med hela världen.

(1742-45). Vidare är *La Pucelle* (jungfruntiteln på Voltaires niddikt om Jeanne d'Arc (1755).

Det personliga i arbetarrörelsen

av Viktor Larsson

□ I Förr och Nu nr 2 skrev Jan Myrdal om Viktor Larsson. Vi publicerade också Hjalmar Brantings dödsruna över honom ur *Social-Demokraten* 28 september 1908. Här är det Viktor Larsson själv som för pennen, *Det personliga i arbetarrörelsen*, från 1906. Artikeln är hämtad från *Viktor Larssons Skrifter*, med levnadsteckning av Z Höglund, som kom ut på Frams förlag.

Det har blivit en dogm, lika ovederhäftig och ohållbar som så mången annan tros-sak, att begreppen individualism och socialism stå i ohjälpligt konträrt motsatsförhållande. Individualismens Messias i detta århundrade, Nietzsche, har ju ock varit den skarpaste fördomaren av den modärna demokratin, fastän hans dom värst drabbat den borgerliga plebejdemokratin.

Den store filosofiske anarkisten har här i väsentlig mån blivit missförstådd och miss-tolkad. Hans mycket omtalade övermänniska är icke blott förstöraren och tillintetgöraren av allt det låga och simpla, som utgör slavsjälen karaktäristikon, utan ock upphöjaren av allt det stora och nobla, som ingår i begreppet »herremoral». Det är en renodling av dessa högre egenskaper, en ceförädlingsprocess utgående från över-människorna, som utgör kvintessensen i hans lära, och hans hat mot demokratin riktar sig endast mot det nivellerande och plebejiska draget i denna. Liksom vägen, ju högre den är, lyfter med sig den omgivande vattenmassan, så skall ock övermänniskan, ju högre hon står, verka lyftande på släktet, verka till skapande av en ny aristokrati i detta ords bästa klassiska bemärkelse.

Det är emellertid alls icke någon paradox, om vi påstå, att här mötas demokratiens store vedersakare och arbetarrörelsen i arbetet för samma mål. Det är nämligen

den mäst orättvisa och ogrundade av alla de beskylningar, man riktat mot nämnda rörelse, att den tenderar att nivellera bort det höga och omdana hela mänskligheten till en mängd beställda nummer i en kasärn, en samling falanstärer, där var och en har sitt bås och sin matho, och poletten är kulturens summum bonom. Vore denna beskylning verkligen sann, då vore med det samma socialismen dödsdömd, ty personlighetens, människans frigörelse är kulturens högsta, att icke säga enda raison d'être; individernas differentiering, deras olika anlags upptrivande till den högsta möjliga höjd, är utvecklingens både förutsättning och mål. Att söka lösa den sociala frågan endast medelst ångköt och kasärner och matpoletter vore detsamma som kulturens död och människosläktets återfall i barbari.

Arbetrörelsen syftar alls icke till någon nivellering av individerna, utan den vill tvärt om endast göra de materiella utvecklingsmöjligheterna, de sociala och ekonomiska förutsättningarna, lika för alla, på det att var och en må få fritt svängrum för utbildningen av sitt bästa och högsta jag, sina rikaste anlag. Samhällsförhållandenas omskapande är för dem endast medlet — målet ligger vida högre än så, det öppnar ett oändligt perspektiv av den högsta personliga och individuella utveckling, av en frigörelse utav alla de bundna krafter, som hållits nere under brödkampens ok, av en fri tävlan mellan dessa krafter på ett plan, som ligger vida över den nuvarande rent bestialiska kampen om brödbifarna. Målet är helt enkelt en ny högre människotyps skapande, gudsbelätets återställelse, men icke genom enstaka individers upphöjelse på släkts bekostnad, utan genom hela mänsklighetens förädling.

På detta framtidsmål måste arbetrörelsen redan nu så mycket som möjligt rikta in sin strävan. Den skall icke föstra demagoger, utan andligt fria och förnåma personligheter, de må sedan höja sig upp till ledareplatser eller stå i ledet. Den skall slå till marken dessa i den borgerliga pressen så fi-

tigt idisslade beskylningar, att den trycker ner personligheterna under massan och driver en hänsynslös exploatering av de bästa krafterna. Arbetrörelsen är ännu ekonomiskt fattig och dess materiella resurser äro obetydliga, men detta ekonomiska tryck, som icke vilar minst tungt över de ledande personligheterna, får icke leda till ett större eller mindre undertryckande av den personliga och andliga självhåvande, som fört mer än en av dessa ledare in i rörelsen, när de endast där trott sig kunna finna svängrum för det bästa och mäst egenartade hos sig. »Den allmänna nyttans män» som »göda sina åkrar med profeternas blod» hava tyvärr även sin uppgift att fylla i varje stor frihetsrörelse, de äro det stora skådespelets »utiliteter». Men därför är det så mycket mera av nöden att taga vara på det personliga, som dock till syvende och sist är det högsta även inom en massrörelse sådan som arbetrörelsen.

Det är dock icke endast för de ledande andarna som detta frihetskrav skall gälla. Av »den döda klumpen» i arbetrörelsen, den som ännu till stor del blott följer instinkts lag, måste detta personliga mer och mer lösas ut, ty just i dess rikedom ligger all kulturens styrka. Det måste blåsas liv i denna klump, och dess bättre se vi detta liv sprida sig där allmerta för varje dag. »Andarna vakna, det är en lust att leva!» vill man med den berömda reformationskämpen utropa, när man på nära håll är i tillfälle att se hur kälen lossnar där nere på samhällsdjupet. Detta proletariat, som nyss endast bestod av trötta, slöa lastdjur, är just i våra dagar den enda klass, som håller kulturens fana högt. Var skall man finna det levande intresset för politiska och sociala spörsmål, om icke hos detta i materiellt hänseende lägst ställda samhällslager? Var mötte tex det kraftigaste motstånd mot lex Heinze-angreppet på konstens frihet, om icke just hos de tyska arbetarna?

»Se på trälen, som andas blott med en fjärdedels lunga, men ändå vågar om frihet sjunga!»! manar Strindberg i sina »Sömn-gångarnätter». Överallt ser man arbetar-

skarorna samlas kring de ljusets och frihetens ideal, som borgarklassen för längesedan lagt åsido för avelsgården och köpskapen, och det är icke för mycket sagt redan nu, att om icke arbetarklassen ryckte upp till strid för dessa ideal skulle hela vår modärna kultur i detta ords bästa bemärkelse vara en koloss på lerfötter.

Men just för denna kulturmission behöver arbetrörelsen allt vad den kan få av personlig frihet och individualitet. Plats för detta personliga inom rörelsen, ty det är just det, som verkar befruktande! Det är livskraften i protoplasman, den levande andan, som svävar över det mörka djupet. Arbetrörelsen får icke bliva en demagogiens hård utan en den nya aristokratiens skola. Plebejsinnet och slavmoralen skolas bort från densamma och på det väldiga havet skola vågtopparna hava full frihet att höja sig så mycket de förmå, ty de lyfta med sig hela den omgivande vattenmassan.

»Endast de bästa skola härskan» — denna klassiska princip gäller än i dag. Därför måste arbetarna bliva »de bästa», fostras upp till en ny, en andlig patricierrace. Och detta uppfostringsarbete kan endast ske genom personlighetens frigörelse. Socialismen och individualismen stå icke emot va-

randra som fiender, tvärt om höra de kulturnödvändigt samman, de komplettera varandra och de mötas i samma mål: individens frihet genom släktets, andens frigörelse från materiens tryck.

Den borgerliga statens och dess sig så kallade individualisms synd mot den helige ande, vilken ock med nödvändighet måste leda till dess undergång, är just detsamma, som den vill lägga socialdemokratien till last: personlighetens och individens undertryckande under ett ok, som är mycket värre än den gamla feodalstatens. Den kräver ett massoffer av personligheter, begåvnigar och anlag för att därmed mata sina guldmalande grottekvävar och hålla det härskande parasitväldet vid makt.

Arbetrörelsen och det nya samhälls lösens är icke blott »en för alla» utan ock »alla för en». Och denna lösens kan ock formuleras som i Ibsens »Brand»:

Plats paa hele jordens Hvælv
til at være sig selv!
Det er lovlig ret for Manden
og jeg kræver ingen anden.

Så må med allt skal kunna sägas även om arbetrörelsen, att »det personliga är det högsta i historien». •

FÖRROCHNU Register

Sätt in 20 kr på Förr och Nu:s postgiro
35 60 72 - 9, så får du vårt register.

Hela vår utgivning från 1-74 kan du beställa på samma sätt för 350 kr (inkl frakt).

Enstaka nr kan du beställa från Förr och Nu, Hornsgatan 170 2 tr, 117 28 Stockholm.

Det finns en uppdragsgivare

av Åke Bergman

□ **Norrmannen Tor Obrestad står med fötterna djupt rotade i två traditioner. Modernismen gav honom hans konstnärliga medvetenhet och den folkliga, demokratiska linjen i norsk litteratur hans berättarhållning.**

Bägge sakerna har han gemensam med de flesta av Norges goda författare.

Det som gör honom och en handfull kolleger från sjuttioalet unik är det allvar med vilket han mötte det moderna Norges krav. När folk stod upp på arbetsplatserna och talade hårt och klart rakt in i tv-kamerorna om hotet från EG, eländiga löner och arbetsförhållanden och om nödvändigheten av att göra varje förtryckt folks sak till sin smet han inte undan sitt ansvar.

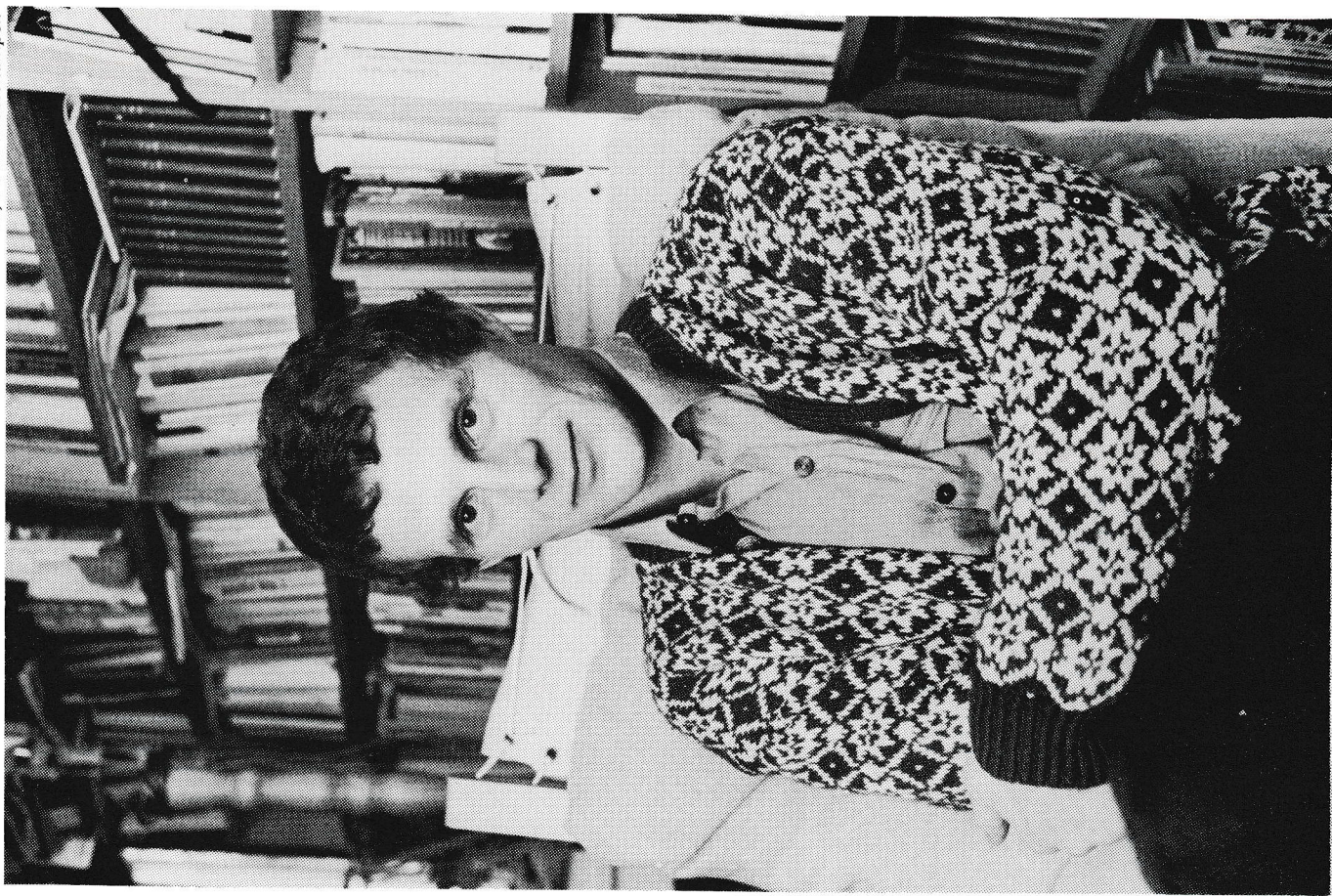
Medan andra författare höll sig till de traditionella lösningar som riksdagspartier-na tillhandahöll gick Obrestad vidare med den utmaning som framför allt Mao Tse-

tungs teorier innebar. Kärnan i dem var i grund och botten densamma som i hans berättarhållning: tjäna folket!

Det revolutionerade norsk debatt. För första gången på mycket länge reste sig intellektuella upp och sade att det fanns en uppdragsgivare ute i de svagt upplysta bostadsområdena som hade rätt att förvänta sig något visst av författarna. De kunde tåga still och förbli olästa eller de kunde söka sig ut till dem som producerade värdena och undersöka deras del av verkligheten och bli lästa.

Debatten klingade ut i samma fas som högkonjunkturen bröt ihop och intellektuella på nytt började finna Malthus intressant.

Några hade ryggrad när sammanbrottet kom. De står kvar förvissade om att litteraturen ännu har en uppgift bortom den självbespeglade. Det handlar den essä om som nu trycks för första gången på svenska.

Ett försvar för brukspoesin

av Tor Obrestad

□ »Världen är spännande och skiftande. Av och till är livet härligt, av och till svårt. I fjärran skymtar ett nytt årtusende. Jag gläds åt att få ta itu med nästa skift. Litteraturen är sannerligen värd en massa i denna värld».

Den norske författaren Tor Obrestad har ordet.

Ända sedan jag började att skriva och långt innan jag blev kommunist har jag uppfattat mig själv som en förespråkare för brukspoesin. Strax efter det att jag hade debuterat formulerade jag något om att författaren måste vara en slags sekreterare eller tolk för det folk han lever hos. Jag tog till orda för en ordning som skulle flytta författarna från författarkamarens isolering och placera dem i samverkan — och i samtal med andra. Detta tänkande ledde bland annat till sådana praktiska inrättningar som Norsk författarsentrum och till ett ökande fackligt engagemang. Det jag sett senare har bara styrkt det jag ursprungligen trod-

de måste vara riktigt.

Det är ett ensamt arbete att skriva böcker. Man isolerar sig framför det vita papperet och låter tankarna och känslorna få ord. Många hatar denna isolering. De författare jag har mött längtar outhörigt till de andra. Det är bland de andra som vi samlar råmaterialet för skrivandet. Kraven från de andra sätter tankar och bilder i rörelse. På så sätt ger vi inte bara ord åt våra egna tankar och känslor. Vi drar fram erfarenheterna ur glömskan och är samhällets minne. Det är på det sättet vi är nödvändiga och nyttiga för samhället.

Enligt den urgamla norska traditionen uppfattades skalderna på detta sätt. Hövdingarna höll sig med skalder som skulle underhålla ledaren och tolka samtiden så att den blev griplbar och överskådlig. Kun-gen använde skalden för att uppmuntra och förnöja hären på kungsgården.

När den nya nationella känslan växte fram i Norge placerade sig skalderna, eller blev placerade, i rollen som skalder. Henrik Wergelands hållning och verk fick avgöran-

de betydelse. Wergelands stora tanke var att hans konst skulle vara användbar och brukas av och för vanliga människor. Först inriktade han sitt arbete på studenterna, senare på bönderna och arbetarna. Dessutom skulle konsten tända nationalitetskänslan och väcka »självständighetens känsla av stolthet.»

Wergeland utmanades av Welhaven, en diktare som talade för en mycket mer av-svalnad och estetiserande konst, och rikta-de in honom mot den nya akademiker- och borgarmiljön i Christiania. Något förenklat kan man säga att Wergeland ville att kons-ten skulle tjäna folket, Welhaven att kons-ten skulle tjäna konsten. Dessa båda uppfattningar om vad konsten skall vara har sedan dess funnits kvar i den norska littera-turen. Som jag ser det är detta fortfarande den djupaste skiljelinjen i dagens motsätt-ningar om vad litteraturen är och skall va-ra. Brukspoesierna står mot dem som talar för olika varianter av l'art pour l'art. Este-ticismen i dagens litterära miljö kan utveck-la sig till något farligt. Den passar bra för

vissa ekonomiska drivkrafter och döljer in-telektuell lättja och brist på moraliskt mod.

Litteraturens situation i samhället är nämligen utsatt idag. Det förekommer all-varliga framstötter från olika håll som tar sikte på att tömma den på det innehåll som folk kan använda. Den pressas av och är delvis undanträngd av nya media. Den är offer för en marknadsutveckling som jag tycker är ganska betänklig. Den visar att bokförsäljningen har minskat drastiskt ge-nom de traditionella kanalerna. Bokförsäljningen har tagits över av bokklubbarna som nu svarar för merparten av omsättnin-gen. Försäljningen blir därmed koncentrerad till några få böcker som når relativt sett stora upplagor. Det är böcker med en speci-ell profil. De som styr urvalet vill prioritera mer strömlinjeformade och mondäna böc-ker framför grundläggande och goda böc-ker.

Marknadsutvecklingen och det speciella litteraturstöd som har utvecklats i Norge har på senare år lett till en konstig och stor

prishöjning på böcker. Samtidigt har vi fått ett skikt inom litteraturen som till stora delar är oberoende av marknadsökonomien. Böckerna passerar förlag och tidningsredaktioner innan de hamnar i bibliotekshyllorna utan att nå fram till läsargrupperna. Den läsande publiken har utvecklats en stor skepticism gentemot stora delar av denna litteratur. Den bottnar i den traditionella oviljan mot att slå sig ned med marginallitteratur och krävande böcker. Den bottnar också i att en del böcker nästan är goda nog. Och till sist också i att böckerna tar upp ämnen och problem som går vid sidan av de erfarenheter som läsaren har.

Det är mycket som är sunt i denna skepticism, även om jag nu inte är blind för att den också kan bottna i ett hat till eller en oförståelse för litteraturens väsen. Min uppgift som brukspoet är att utveckla läsepublikens tillit till och respekt för boken.

Med publik menar jag de breda lager av folket som tycker om och läser böcker, folk i gemen. (Vad »folk i gemen» är? De personer vi möter i TV-serien *Dynastin* är inte vanliga människor, de kommer heller aldrig att läsa litteratur.) Men alltså: situationen mellan breda lager av de läsande människorna och de som skriver är utsatt.

Det finns nämligen ett grundläggande kontrakt mellan läsare och författare. Läsaren vet att författaren har språket och bilderna och därmed en möjlighet att formulera hans känslor och drömmar och att hålla fram hans samtid och göra den mer överskådlig. Författaren vet att läsaren har tid att avstå och pengar att betala det arbete han utför. Kontraktet som de har ingått är litteraturen. Men detta kontrakt är inte oföränderligt, det måste ingås på nytt och på nytt. Det är inte en gång för alla självklart att det författaren skriver är värt att läsa och därmed inte heller att hans arbete värderas som nyttigt och nödvändigt. Det är heller inte givet att läsaren egentligen är i stånd att läsa. Eftersom kontraktet inte är självklart eller håller för evigt tvingas vi kämpa för det; jag tvingas kämpa för att nå fram till mina potentiella läsare och för att

hålla kanalerna öppna mellan oss.

Litteraturen är alltså ett nu levande kontrakt i Norge, det levande förhållandet mellan läsare och författare som tar sig uttryck i böcker. Vad vill jag att dessa böcker skall berätta om?

Jan Myrdal har i artikel efter artikel understrukt att fascismen i Tyskland var funktionell för breda lager av det tyska folket under trettioalet. Vanliga människor i Tyskland ville ha fascism, den utvecklades inte enbart på grund av terror eller personkult. Det rådde en utbredd politisk samstämmighet om att fascismen skulle trygga den ekonomiska grunden för breda lager av folket.

När jag drar fram detta är det för att peka på fascismens möjlighet i dagens samhälle. Det finns krafter som medvetet eller omedvetet lägger förhållandena till rätta för att folk skall tänka på samma sätt. Det finns ganska starka krafter i det norska samhället som vill isolera eller ta bort det plågsamma i samtiden. Jag måste berätta om det nu, innan jag själv blir isolerad.

En bekant berättade:

Sista bussen till Oslo från Hønefoss sön- dag kväll. En 16-årig gammal flicka stiger på, skall till Sandvika. Hon är tunn klädd och full, vimsar och snackar, är obehaglig och irriterar folk. Ute är det femton minusgrader, blåst och snödröj. Under svängarna upp mot Sollihøgda blir flickan sjuk och börjar kasta upp, faller mer eller mindre ihop på golvet. Irritationen i bussen får luft — ut med flickan, detta går inte an, stanna bussen, chaufför! Chauffören tycker inte om det. Det är en öde vägsträcka, uppe på heden och långt till folk. Stämningen i bussen är helt entydig, och en man kräver att den äckliga varelsen skall ut. Chauffören stannar bussen, rådvill. — Vänta litet, säger min vän. — Detta är sista bussen till Oslo. Flickan kan inte gå. Ute är det bitande kallt, snö och blåst. Om hon inte blir körd hela vägen riskerar hon att frysa ihjäl. Är det det ni vill skall ske?

Chauffören repar mod: — Är det någon som vill att vi skall kasta av henne?

Ingen svarade, och de kunde köra vidare. Folk hade fått tid att tänka efter, och hade förstått. Om flickan hade blivit avkastad, skulle det ha varit en seger för fascismen i Norge. Det finns en stark underström av tilltro till våldsmetoder i det norska samhället. Eller som han sade, sjuttonåringen i samlingslokalen är jag bor: Man diskutera de polisvåld i samband med visningen av filmen *41 dere tør* (tema: en polis skjuter en sjuttonårig biljöv i ryggen, pojken dör). Poliserna som var närvarande och skulle svara för sig snackade om hur problematiskt vissa ungdomar uppförde sig. »Kan man inte slå ned dig och bli av med dig», sade sjuttonåringen.

Min uppgift som författare är att få folk att tänka efter och att förstå. Min uppgift är inte att försvara ungdomsfylleri eller att ursäktasvineri på offentliga transportmedel, eller att skapa en pöbel. Min uppgift är att visa fram det komplicerade och problematiska samhälle som Norge är i slutet av tjugonde århundrandet med alla sina otäckor och obehagliga sidor. Min uppgift är att försvara folk som blir utsatta för enkla och bekväma lösningar.

Det betyder oftast att visa hur det är, så konkret och tydligt som det alls är möjligt. Det kommer för det mesta att inte stämma med de etablerades känslor, kanske inte ens med flertalets uppfattningar, men det är min förbannade skyldighet som konstnär och sanningssökande människa.

Kan jag definiera brukspoesins uppgifter klarare?

Det finns starka krafter i den litterära miljön som tycker illa om brukspoesin. Många drömmar om den litterära miljön i Paris, New York. Där finns litteraturen. Och denna litteratur presenteras och blir propagerad för i de litterära tidskrifterna. Lycka är surrealismen, lycka är att återvända tillbaka till källorna från tjugor- och trettioalet och mana fram den mystiska och hemlighetsfulla djungeln från den tiden. Lyckan är inuti dig, i alla fall guds rike. Det tas klara, medvetna initiativ för att skapa rörelser i vårt litterära liv i riktning mot det västeuropeiska intellektuella livet.

Dessa rörelser tar sikte på en social omvandling av vår litterära miljö och våra författare.

Allt detta är gott och väl. Vi behöver öppna fönster. Ända sedan jag började skriva har jag kämpat för öppna kanaler gentemot den övriga världen, på senare år särskilt för de litterära skatterna i Tredje världen. Ända sedan jag började skriva har jag hävdat nödvändigheten av att utforska språket — och det omedvetna i oss, drömmarna och myterna som organiserar vår vardag. Vi behöver verkstäder och vi behöver experiment. Vi behöver sådana som mjukar upp språket och utmanar intellektet och bidrar till att bryta ned försteltnade strukturer och utvecklar språkorganismen ytterligare. Men jag ser idag en risk med att merparten av litteraturen blir hemvist för ett sådant laboratorium eller växthus. Med eller mot sin vilja står en planta innanför glasväggarna. Med eller mot vår vilja frångår vi möjligheten att nå fram till breda läsargrupper.

Det är oroande.

(Som om inte surrealismen funnes överallt. En konstnärsvän fyllde på bensin i plåtsoffan sin. Strax efter det att han tryckt på pistolen, åh fan, elektroniken hade inte slagit om till noll igen, det stod 237 kr i rutan. In på macken för att förklara sig. Där inne, två bakom disken som tittade på summan. Inget att snacka om, bara att betala, inget skojeri här inte. Min vän som hade 75 kr på sig bad karlarna att mäta i bensintanken på Citroenen, den var så att säga tom, svart på vitt. Diskussionen varade i trettio minuter och slutade med att polisen tillkallades. Om polisen hade tagit med sig den okonventionellt klädda mannen skulle komiken i den surrealistiska scenen ha blivit ohygglig.)

Den sociala förändringen av litteraturmiljön går hand i hand med marknadskräfternas utveckling. På ena sidan har vi suctéförfattarna. De skriver en litteratur som i viss utsträckning anpassar sig till bastsäljlistorna och bokklubbarna. Detta är den litteratur som folk skall tala om, folk som vill vara »orienterade». På den andra sidan

har vi de små litterära cirkelarna där en del gurus utgör centrum. Dessa är ofta knutna till universitetsmiljön i de större städerna (eller till enskilda förlag). På det sättet är litteraturen organiserad i Paris och New York. Litteraturen för de små cirkelarna har redan från början givit upp kampen om de stora läsargrupperna. Det är en litteratur som samhället har utvecklat för att det skall inbilla folk att man tar ansvar för »de sköna konsterna». Den har ett språk och en begreppsapparat som kräver akademisk skolning eller kunskap om gängse »moderna» litterära riktningar. Utanför de litterära cirkelarna är denna litteratur i stort sett oläslig. Den behöver inte vara reaktionär i utgångspunkten. Men den kommer i långt högre grad än mer folklig litteratur att riskera att få forskansa sig bakom de klassmurar som rests av esteterna när samtidens erfarenheter har blivit för obehagliga.

Det betänkliga med utvecklingen inom bokbranschen och med det subventionssystem för litteratur som vi har använt är den ekonomiska grund som skapas för att samhället skall kunna hålla sig med en »masskultur» och en finkultur av detta slag. En otillgänglig litteratur kan mycket väl vara framstegsvänlig. Men den kan göra det mycket enklare för folk som vill slippa ta ställning till det obehagliga. Den är lättare att använda som ett kulturellt alibi än den litteratur som skär rakt igenom och säger precis som det är. I vår tid behöver vi en litteratur som talar klarspråk och har konkreta detaljer.

En litteratur som inte talar klarspråk och som inte tar ställning är alltså mycket användbar — för de härskande. De härskande får sin kultur. Litteraterna ett levebröd. Litteraturen är som skapad för att resa på kongresser med och på seminarier inom och utom landet. Här möter man andliga kollegor, och klassbröder inom administration och press. Här talar man samma språk och vänder sig till samma grupper, här är kompisar. Och kompisarna är livrädda för konfrontation. Litteraterna på kongresserna skriver en litteratur som talar till de nya

akademiska och byråkratiska skikten i samhällen av vår typ. Till den nya klass av högre funktionärer, politiker och samhällsarbetsare som skall ha något att vara kulturella med. Det är en litteratur som är väl avgränsad från bussen till Sandvika och väl förskansad i kontor, administrationsbyggnader och institutionskorridorer. Folk som kan tillåta sig att hålla det personligt farliga på avstånd och ändå överleva kan hålla sig med en sådan litteratur. Den är skapad så att den ser på livet genom glas och slipper ha svettande människor in på sig och därmed allt det besvär som finns hos vanliga människor.

En sådan organisering av den litterära miljön har varit ovanlig i Norge.

Ett grundläggande kännetecken hos den norska litteraturen så som vi känner den från traditionen har varit dess starka folkliga drag, och det oppositionella och framstegs vänliga. Till och med en bakåsträvar och antidemokrat som Knut Hamsun skrev folklig litteratur.

Jag tycker mig se denna förändring i de samtida författarnas språk. Det sker nämligen något med en författares språk när han försöker skapa en litteratur som skall gå hem hos dessa läsargrupper. För detta språk kan han inte användas till att skära rakt igenom med och till att nämna sakerna vid deras rätta namn med. Språket skall värna och lägga något skyddande emellan. Därmed försvinner en dimension av sponanitet och direktitet. Viljan till klarhet försvinner.

Detta motsvarar naturligtvis det verkliga livets villkor. När man talar direkt och rakt på sak med folk som känner sig styrda av makten blir de alldeles ifrån sig och tappar fotfästet. Låt mig vara personlig.

1982 deltog jag i en poesifestival i Makedonien. Det norska deltagandet är en del i kulturavtalet mellan de bägge länderna. Jag försökte formulera något som makedonerna och vi kunde vara överens om (jag känner till förhållandena i landet relativt bra efter många besök där). Hör nu på historien om denna dikt (den går så här):

For en makedonisk venn (Poesifestivalen i Struga 1982)

Eg sprang opp frå ein vond draum
Slo auga mot dagen, mot vinduskarmen i Zagreb
Det var den skarpe, klare 21. august 1968
Blod over mitt venstre auga

Stille folk i gatene med siste ekstraavgave
Gjennom heile natta:

During frå troppeptransportar
mot grensa: Forsvar fedrelandet!

Ja, eg har sett tyske okkupantar
hoppe ned frå grøne lastebilar
Eg har site på flyttelasset
med bajonettene i horisonten
Du veit dette, Makedonia
med alla dine arr etter okkupantar

Heile mitt vaksne liv
har vore desse ytre slag mot auga:
Saigon, Phnom Pen, Kabul, Belfast, Beirut —
Eller dei indre slag:
Santiago, Gdansk, San Salvador —

Heile mitt liv har vore den moglege okkupasjonens
repetisjon. Gjennom soveromsglaset —
Knirking frå krigshjul, ved frukostbordet —
Skrik frå lemlesta. Blod frå undertrykte

Eg stryk over arret på mitt venstre augnebryn
eg ser over våre små land, venn
Ennå er eg ikkje død

Ennå kan eg seije: meg får dei store ikkje

Eg kan ennå sikte med eit gevaer
Makta sitt språk
har ennå ekkje tatt mitt

Derfor treng eg deg, venn
Her er hjartet mitt, her panna
Og her er mi hand

Struga, en liten stad i den jugoslaviska republiken Makedonien, ordnar varje år till en poesifestival. Festivalen har arrangerats sedan 1965, och poeter från omkring 40 länder (USA, Sovjet, Kina, Frankrike, Senegal, Tyskland, England, Syrien, Indien o.s.v.) deltar. Varje år tilldelas en poet ett pris och en lagerkrans för sitt poetiska verk, i år fick den rumänske poeten Nikita Stanesku priset.

Min dikt skrevs dagen före avresan, jag hade gått och tänkt på den en längre tid. I Makedonien hjälpte en vän mig med översättningen. Eftersom jag talar litet makedoniska ville jag läsa dikten på det språket under den avslutande uppläsningen där en poet från varje deltagarland är med. Uppläsningen försiggår utomhus, på en bro över floden Drim och sänds direkt i TV över hela Makedonien. I tre exemplar lämnades denna och en annan dikt till festivalkontoret tre dagar innan festivalen började.

Festivalen öppnades på torsdag, poeter installerades på ett större hotell och lämnades i stort sett åt sig själva. På söndag förmiddag började jag undra om jag skulle delta i arrangemanget eller inte, gick ned till informationskontoret och frågade om jag skulle läsa och vilken tid. Ingen visste något om det och hade väldigt bråttom, bara Visjinski hade listan och han satt i ett möte i det inre rummet. Ute i hallen träffade jag en makedoniska som talade flytande engelska, hade pratat med henne tidigare och läste fram problemet.

— Det skall jag ordna åt dig, sa hon, jag känner Visjinski.

Hon gick direkt in i styrelserummet och blev borta en halvtimme.

— Jag kunde inte hitta Visjinski, sa hon då hon kom ut, men jag skall leta efter honom. Därmed gled hon undan och satte sig hos en grupp makedonska poeter.

Vad nu då? Det började pirra i magen. Jag gick en sväng, tänkte efter, träffade en poet från Luxembourg som kunde berätta att de hade sagt att han och alla de som skulle läsa på kvällen hade fått besked. Ja-

ha. Jag stegade stelt in i det allra heligaste. Där satt Visjinski och fem andra kostymklädda män. Ingen av dem talade något annat än hemlandets språk.

— Detta är T.O., poet från Norge, jag vill gärna veta om jag skall läsa på arrangementet eller på kväll.

— Aha, är det norrmannen, vi har letat efter dig. Visst skall du läsa.

Visjinski bläddrade i en bunt papper, fann min dikt.

— Du skall läsa »Odgovor» (Svar till Göran Sonnevi).

— Nej, jag skall inte läsa den, jag skall läsa den andra som jag lämnade in, den är skriven speciellt för festivalen.

— Den har vi inte.

— Men jag lämnade den i tre exemplar i måndags, översatt till makedoniska.

Han ryckte på axlarna.

— Nå, det gör inte något, jag har den själv.

Halade fram dikten ur min mapp och läste den på bordet framför honom. Han kastade en blick på den som om den vore en dödd fisk.

— Det är alldeles omöjligt, eländig makedoniska, det var därför vi tog den andra. Detta är verkligen dåligt översatt.

— Tolkningen är kontrollerad av en av de finaste poeter ni har, Bogomil Ljuzel.

— Detta är inte ren makedoniska, det är ett fusckverk till översättning. Du kan inte läsa denna dikt, det går inte. Om du kan lämna en ny och bättre tolkning inom halvtimman kan vi prata om det.

Samtalet var slut, jag kunde dra mig tillbaka.

Och nu då? Jag gick en ny runda i vestibulen, kände temperaturen stiga. För jag visste att dikten skulle möta gensvar hos makedonierna. Då innehåller stod klart för översättaren blev hon röd och förändrad — från en litet trött yrkeskvinna och husmor till en glödande patriot. Större stund har jag inte haft som poet. Trodde hon att dikten kunde möta politiskt motstånd, frågade jag henne.

— Nej, varför det, detta är ju ett fritt land.

Eftersom hon var en »vanlig arbetare» hade jag kontrollerat översättningen med Bogomil Ljuzel som talar flytande engelska. Han gick igenom dikten grundligt och kom med förslag till tre små ändringar. »Den dikten kommer att gå hem», sade han. Jag visste det, hade läst den högt på en midnattspoetisk jamsession i baren på hotellet natten före. Reaktionen hade varit entydigt positiv. Hade dessutom gett min dikt till en journalist från rikstidningen *Nova Makedonia* under en intervju på torsdag kväll.

Tänkte att jag nog skulle hitta Bogomil i baren.

— Ursäkta, Bogomil, men jag har problem, de vill inte låta mig läsa min dikt.

— Dumheter, jag skall snacka med dem.

Har du för resten läst *Nova Makedonia* idag, där står din dikt. Ta med dig tidningen och säg att nu har hela Makedonien läst dikten i alla fall, bättre argument kan du inte få.

In till det inre kontoret, lade tidningen på bordet framför chefen, här finns dikten i tryck!

Han lyfte upp tidningen, tämligen flat och förvirrad. Ja, men det här var ju något annat. Det är klart att du skall läsa den (det var alltså en tolkning som inte var rättad av poeten).

— Och så vill jag läsa den på makedoniska.

Nu blev det förvirring på allvar bland de kostymklädda. Visjinski såg mig litet ångsligt i ögonen.

— På makedoniska, nej det går inte!

— Detta är en direktsändning i TV, vi har inte tid med den förvirringen, skådespelarna — . (Just det, tänkte jag, men sade det inte, det är för att slippa skådespelarna, de får den en timme före sändningen och anar inte vad det rör sig om.)

— Det är en princip för oss, hojtade det bakifrån rummet, själva festivaldirektören blandade sig i, makedonierna skall få kunna höra främmande språk.

— Nej, jag önskar att få framföra den på makedoniska.

Vid denna tid var min makedonska inte mycket att skryta med, det började att brännas i magen.

— Så läs den då först för oss!

Jag läste dikten för dem, hackande med knip i magen.

Det blev stilla.

— Den ger oss makedonier många associationer, sa Visjinski till slut.

— Det är ju en bra dikt!

Han såg forskande på mig från andra sidan bordet.

— Kan du inte... hm, få se, kan du inte läsa halva dikten, till hit t.ex på makedoniska, och resten på norska.

— Omöjligt, inte mer än två rader, tjöt direktören från sitt hörn (han var också poet), och för att understryka sitt allvar klev han över det stora golvet och gick bort till oss.

— Tänk på det tekniska, det kommer att bli kaos!

— Är du arg nu, sade Visjinski sorgset, du får inte bli arg.

— Jag känner att jag håller på att bli väldigt arg, jag tror att jag måste ut härifrån nu.

Jag reste mig tvärt.

— Kom hit till sex, så kan vi diskutera problemet en gång till.

Klockan var halv två. Jag måste prata med folk och försöka hitta så många kolleger som möjligt.

Reaktionerna var tre:

— Hm, detta var intressant, det måste jag skicka ett telex till Damaskus om (palestiniern från Syrien).

— Får du inte läsa dikten? Ja, ja. Varför bryr sig. Här är sol, vin, en härlig badstrand. Vad mer kan du begära! (svensk poet).

— Om de kör ut dig, så läser inte jag heller (poet från Holland). Om alla ställer upp tillsammans får vi dig med.

Klockan sex stod Visjinski utanför sitt kontor och viftade med händerna.

— Allt är i sin ordning. Läs dikten. På

makedonska. Alltihop.

Han log brett och kungjorde tuordnningen för uppläsningen. Jag antecknade. Nr 31 efter Luxembourg och före Pakistan.

Det är ett tjugigt skådespel i mörkret. Floden Drim i svag belysning upp mot staden. Älvbrädden på bägge sidor av floden svart av folk. Den upplysta scenen på bron över floden med de fyrtio poeterna, strålkastarna börjar spela, föreställningen tar sin början. Poeten från Rumänien får sin lagerkrans och sitt pris och stort bifall, han sitter stelt bakom mikrofonen tillsammans med en makedonsk koryfée, reser sig och kysser med väl avvägd politisk balans sina kolleger (kinesen, makedoniern, palestiniern). Poeterna läser sina texter, skådespelarna mumlar sina mer eller mindre förstådda dikter. Palestiniern från Jordanien läser en flammande text och kastar med en flott gest sin bok i floden. Jag reser mig och går fram från stolsraderna medan André från Luxembourg sätter sig. Just när jag skall gå fram aviseras poeten från Pakistan. Sätter mig bums på scenkanten, vad nu, Visjinski sitter i en av raderna nedanför. Han reser sig, kommer mot mig — Vad nu då, skall jag ändå inte läsa? Självklart skall du läsa, han springer bakom scenen och försvinner. Pakistanern bugar mot floden. Så ropar de upp mitt namn, och jag går fram till mikrofonen och låter trotset genomsyra orden. Dikten sitter, kontakten med folk finns där, jag uppfattar det genom mörkret och strålkastarna. Ett är säkert: det är sagt och förstått. Vid en eller annan tidpunkt blir jag senare stående ansikte mot ansikte med en poet från Tjeckoslovakien. Han presenterar sig på franska. Jag säger — jag läste om ditt land i kväll, om den 21 augusti.

— Jag vet det, jag hörde att du läste.

— Du förstår makedonska?

Han nickar, och till och med i mörkret ser jag hur röd han blir innan han vänder sig bort och försvinner i natten.

Slutsats: ett litet land med en uttalad neutralitetspolitik vågar inte låta en av de poeter som det bjudit i läsa den dikt han förberett. Rädslan för en eventuell reaktion

från stormakten är för djupt rotad. Detta är vår europeiska samtid. Av samma skäl vågade Nikolai Wergeland 1831 inte läsa sonen trycka dikten *Cezaris*.

Dikten möttes alltså med jubel från makedonierna längs floden. Samma reaktion fick jag på en dikt om Bobby Sands (tryckt i *Poesi* nr 1/83). Litet senare på hösten läste en skådespelare från Beograd dikten i ett samlingshus i en stad i bergen på gränsen mellan Serbien och Makedonien. Salen var fullsatt med ungdomar från staden, dikten avslutade en två timmar lång uppläsning av olika författare, den möttes med stampningar och applåder.

Dessa två händelser har varit viktiga för mig. Jag är en helt okänd norsk poet i dessa trakter. Det enda sätt jag kan nå fram till folk på är genom mina ord och det de innehåller. Men kontakt är möjlig. Det finns en djup och spontan längtan bland människor överallt i världen efter ord som kan uttrycka de ord och drömmar som finns i deras erfarenhet. Båda dessa dikter handlar om förtryck, de storas hot mot och förtryck av de små. Vi lever alla på jordklotet med dessa hot och detta förtryck på — eller strax under ytan. Ett språk som utgår från detta når fram till de mest oväntade ställen. Händelserna understryker vad jag har hävdat i många år: konsten måste vara illojal — mot förtryckarna. Konsten måste man tvinga genom försvarsvallarna, och den konstnär som vill vara nyttig och tala om folks innersta längtan kommer alltid att få ett tacksamt svar om han förmår tränga igenom.

*

Det borde väl vara klart nu att jag menar att brukspoesi kan vara flera saker. Man måste fråga sig vem brukspoesin skall vara nyttig för. Den grundläggande frågan *för vem?* innehåller dynamiten.

I den norska litteraturen finns det många brukspoeter, de flesta, tror jag, bekänner sig faktiskt till den ena eller andra formen av brukspoesi. Och de allra flesta författar-

na återfinns i den breda demokratiska litteraturtraditionen i full färd med att skapa en litteratur som är inriktad på de vanliga människorna och deras vardag. Vi utgör en sviktande front, men i mig kommer dessa författare alltid att ha en bundsförvant.

Det speciella med dem som har utgjort en liten grupp i den breda demokratiska litteraturtraditionen (och som av några missvisande kallats »AKP-författare») är att vi har lyckats använda den politiska analysen av samhället som en grund för att skapa en mer folklig litteratur samtidigt som den har varit vass och illojal mot makten och de styrande. De flesta av oss kom från den modernistiska traditionen och vi använde den som bas för att göra uppror mot det vi uppfattade som en snäv uppfattning om vad konst är. Vi var som gjorda för att hamna i redet under en professors skyddande vingar. Vi kunde nog ha klarat det. Men vi utmanades.

Vi svarade på utmaningen genom att lämna redet och gå ut och undersöka det verkliga för att skriva om det. Vi försökte sätta oss in i kommunistisk teori, vi försökte lära oss historia för att få perspektiv på vår egen samtid, vi försökte vara nationella samtidigt som vi förkastade det snäva och chauvinistiska i nationalismen, vi försökte dra in världen i Norge för att visa i hur hög grad vi är en del av det stora samfundet.

Det som irriterade våra motståndare gränslöst var att vi fick folk att tala. Våra böcker sålde, våra tankar slogs upp i media och vi satte igång diskussioner. Det var rörelse runtomkring oss. På ett eller annat sätt nådde vi fram till dem som vi ville vara till nytta för. På ett eller annat sätt hade vi fått tag i något som måste ha varit viktigt, för det vi gjorde ignoreras inte.

På ett sätt är det underligt att det fick det genomslag det fick. Vi kunde vara gränslöst schematiska. Vi var olidligt dogmatiska. Det fanns en naivitet i mycket av det vi företog oss som inte var av denna världen. Vi talade på ett akarakadabraspråk som det sannerligen inte var lätt att förstå meningen i. Vi hyllade blåögt partiet. Vi kunde också

vara arroganta, tanklösa och inte minst: mekaniska.

Likväl fick en del av det vi företog oss genomslag, det som slog igenom var den lukt av svett, avgaser och hästskit som trots allt trängde ingeom det vi skrev.

Idag är det inte på modet att vara maoist. Inte i Moskva, inte i Washington, och heller inte i Paris eller Peking. Oslo känner ni till. För den som ser kort kan det verka som om maosimen har spelat ut sin roll i samhällsomvandlingen. Och det är på modet att attackera den speciella form av brukspoesi som de norska litteraterna skapade. Hur ofta har vi på senare år inte läst att sjuttioalets litteratur var ett stort missstag och en ökenvandring. Eller som min vän från förr i tiden, Einar Økland, så träffande uttrycker det i sista numret av *Dag og Tid*:

»Vissa av Obrestads lyriksamlingar är slappa. Jag menar den politiska sidan i hans diktsamlingar, inte den estetiska. Och inte att de är politiserande utan att de är politiskt felaktiga.

Hans böcker förhärskar AKP (m-l). Det är politiskt felaktigt — att han knyter vissa riktiga insikter till fel parti.»

Vad betyder det att mina böcker förhärskar AKP?

Det är helt omöjligt att förstå den litteratur som vi skapade på sjuttioalets utan att acceptera att den är ett känslomässigt svar på en politisk situation som kunde tyckas vara omöjlig. I novellsamlingen som jag debuterade med finns det en historia om en man som stänger in sig i sitt hus och isolerar sig från alla sinnesintryck för att överleva. Marxist-leninisterna öppnar en dörr till detta stängda hus. Mao Tsetung lärde oss att tänka stort. Hans visioner var så perspektivrika och uppfordrande att de vände upp och ned på allt för oss. Mao Tsetung var bara bilden för den storm som svepte över jorden. Betyddes den inte någonting? Var inte de erfarenheter som den stormen tog sin styrka ifrån värda någonting? Det steg fram en man på världsscenen och påstod att det var möjligt att ge de fattiga i världen

nog med mat, det var möjligt att stoppa krigsen, det var möjligt att frigöra sig — de känslor detta väckte hos oss, var de yliga eller flyktiga? Han visade på ett folk som utgjorde mer än en tredjedel av människorna på jorden, ett folk som hade rest sig och tagit flera steg framåt på väg mot frigörelsen på initiativ av Mao och hans parti.

Åren som följde har visat att det fanns fler kineser på scenen än Mao Tsetung, folk som hade helt andra politiska mål. Men innan han och hans vänner var borta hade de lärt oss en del nyttiga saker:

Det är rätt att göra uppror! Bombardera högkvarteret! Lita på egna krafter, gör undersökningar själv, kritiserar bokkunskapen! Men studera böckerna! Tjåna folket! (Till och med idag, hundra mil och tusen år efter kulturrevolutionen händer det att jag rycker till och tänker — gjorde jag rätt val nu? Du skall tjåna folket, men tjänar detta folket?)

Han lärde oss en hel del om hur man gör, om att ha en praktik och inte bara komma med tomt prat. Det blev nog det viktigaste som vi, konstnärer och intellektuella kunde lägga på minnet: nödvändigheten av att ha kontakt med vanliga människor. Vi skulle lära av arbetets människor och av dem som står lägst i samhället och är fattiga — . De som gör skitjobben, går skift och producerar något, de som är utan makt och som förtrycks dagligen, dessa människor och grupper skulle vi vara talesmän för och tjåna. Samtidigt som vi lärde detta var det några av oss som skaffade sig konkreta erfarenheter av vad detta betyder i praktiken. För somliga blev det inte bara prat utan välgjorda undersökningar och en praktik som kroppen fick känna på, kort sagt en bearbetning av sättet att se på folk och ett skapande av en medvetenhet om var synpunkten måste läggas.

Jag tror att de erfarenheter som några av oss gjorde under denna process på sjuttio-talet var så grundläggande att det skall till mer än ett decennium för att tvätta bort verkningarna av dem.

Och vi lärde mer. Vi lärde oss att se bort-

om nationsgränserna och vi tillägnade oss ett globalt perspektiv och ett perspektiv på Tredje världen. Jag minns en scen från en opera som jag såg i Shanghai: hamnarbetarna arbetade övertid för att skeppa ut ris-korn som skulle till Tanzania för att folket där saknade utsäde efter en misslyckad höst. Operan byggde på en händelse i verkligheten och den rörde oss till tårar trots att vi inte förstod vad skådespelarna sade. Denna globala syn på samtiden har lett till att jag tror att vi aldrig mer kan förfalla till chauvinism eller låta snäva nationella eller rasistiska impulser styra våra liv.

Dessutom: vi upptäckte historien. På ett vis är det underligt eftersom mycket av det vi tänkte och gjorde kan tyckas vara så historielöst idag. Det var en historisk naivitet och ett kort perspektiv bland aktivisterna den gången som det är skrämmande att se tillbaka på idag. Trots detta har vi genom vad som hände dessa år fått en helt annan tillgång till vårt lands historia. Vi har lärt känna den inifrån på ett mer inträngande sätt än förut, har fått kärlek till andra sidor av den och kan använda den på ett mycket mer insiktsfullt och förnuftigt sätt. Jag har lärt mig att slåss för att utvidga deras historier vilka har arbetat och slitit, trots att det ännu i bara liten utsträckning har kommit till uttryck i det jag skapat. Men för mig har det varit avgörande att få undersöka samtidens villkor för att få ett sammanhang i och ett perspektiv på det som har hänt tidigare. Skepticism gentemot herrarna och nyfikenhet på det folket skapade lärde mig att omvärdera och att självständigt ta ställning till händelserna.

Jag skall heller inte underlåta att nämna att Mao Tsetung skrev dikter (och nu talar jag om den verkliga Mao Tsetung, tidigare har jag använt honom både konkret och som bild). Den verkliga Mao skapade dikter som formellt sett är storartade, på en gång klara och otvetydiga, samtidigt som de är bildrika, dunkla, fyllda med förtärad kraft.

Vilka drömmar detta skapade! Vi tyckte att vi fick en sådan kraft att vi skulle ha

kunnat plocka ned månen om vi bara hade önskat det starkt nog. Vi skulle marschera in i nästa årtusende med röda fanor och med folkmassornas renande musik, och det fläckfria och stolta partiet skulle lysa som en stjärna på himlen.

Ack ja. Det var 1972, mitt under den demokratiska rörelsen mot EG. Någon centralkommittémedlem i Kinas kommunistiska parti skapade en rankinglista över de potentiellt revolutionära områdena i världen. Europa låg på en otvetydig sjunde och sistaplats, och det gav oss i den norska partidelegationen något att fundera på.

Men de av oss som drogs in i skiftarbets-tarnas, husmödrarnas, lärarnas, socialarbetarnas, böndernas vardag fick våra värdesystem ställas på huvudet och ett gott skäl till att behålla det så. Vi lärde oss respektera folk, inte förakta folk. Vi lärde oss respektera arbetet, inte förakta arbetet. Vi lärde oss en del om var klassgränserna går, de osynliga, de som är vardagen, sammansatta av vanor, öden och tusentals års tro på att så skall det vara. Vi lärde känna det direkta och ärliga i folks sätt att vara på gentemot varandra och att se kärleken och omsorgen som finns i vardagen. Vi fick också uppgögen för skiten bland folk, förtrycket och hatet gentemot förtryckaren. Förtryckaren satt i mig, mannen, den intellektuella, konstnären! Vi måste gå i lära. Utan uppehåll och utan omsvep sade vi: det är bland vanliga människor vi hör hemma.

Medvetet och stolt säger jag detta, jag hör hemma bland de vanliga människorna i Norge som jag alltid har bott hos. Jag kunde ha valt en väg bort, men det skall till mer än ett decennium skällande på den litteratur vi skrev under läroåren för att få in mig på den vägen. Det är här och med detta perspektiv det spännande finns, både det som är värt att skriva om och det som har möjlighet att nå många läsare. »Allt det spännande finns hos arbetarklassen» sade en svensk folklig författare.

Har du inte ändrat dig? har du inte återvänt hem till gamle Jæren? På ett sätt ja,

på ett annat nej. Tittar du efter närmare i novellsamlingen *Sjå Jæren, gamle Jæren* in i fjol, så ser du att det finns nästan utslutande folk från de lägre samhällsskiktet i den boken: bönder, arbetare, husmödrar, skollungdomar och barn. Dessutom — en kapitalist. Men han är ju mänsklig, och faktiskt ganska sympatiskt skildrad? Jag tycker det är tjustigt (om och mer problematiskt för den som skall anpassa erfarenheterna efter dogmerna), att det ibland finns sympatiska och folkliga kapitalister i företag i Jæren (och på andra ställen) som absolut inte är otrevliga även om deras system är det. Det är vår uppgift att skildra folk konkret och världen så som den är, sådana är villkoren på vår arbetsplats. I vårt yrke kan vi inte låta bli att trampa dem på tårna som vill ha enkla modeller och klara linjer.

Men låt mig komma dig till mötes. En del prat har jag gjort mig av med, hoppas jag. En del dogmatik och önsketänkande. Jag har lärt att historien är full av omvägar. Dessutom: vi måste undvika att fastna i det oväsentliga. Håll fast vid huvudsaken! Så länge det finns folk som vill framsteg på ett område kommer jag att arbeta tillsammans med dem och vara öppen för samtal. Jag frågar inte efter vilket parti ni röstar på, vilken religion ni tillhör eller vilken klass ni sympatiserar med. Genom maoismens politiska inverkan har jag fått en helt annan respekt för folk och för folks mångfald än jag hade. När folk tänker stort blir jag glad.

En av de viktigaste författarna här i distriktet heter Odd Kvaal Pedersen. Han är viktig därför att han på kristna grunder ser klarare i frågan om Tredje världen än de flesta av oss. Han skriver med en insikt i och en grundläggande solidaritet med afrikanen och dennes politiska och ekonomiska situation. Skulle jag avstå från att tala med Odd Kvaal Pedersen för att han är kristen och jag inte? Fåvisst. Men det fåvitska har faktiskt större genomslagskraft än jag trodde, tror jag när jag läser sådant som det jag citerade av Økland.

Det är bland folk kraven finns. Eftersom

jag formades i den modernistiska traditionen har jag en sorts insikt i och medvetenhet om formfrågor. Eftersom jag tycker om den klassiska traditionen är kravet på gott hantverk centralt för mig. Men jag kommer inte att falla i estetisismens grav, jag ser risken med den trängsynthet som ligger i en ensidig koncentration på formen. Gör man formfrågan stor nog, kommer man att slippa ta ställning till de stora sakerna i samtiden och slippa låta den litteratur man skriver ses i det konkreta perspektiv. Detaljerna stämmer inte. De måste stämma. Eftersom jag bor och arbetar ihop med människor som går skift och känner samhällskiten in på bara kroppen ser jag att litteraturen måste utgå från deras erfarenheter och tillägna sig en form som kan nå dem. Det är nödvändigt med böcker som Dag Solstads och Espen Haavardsholms senaste böcker som inriktar sig på och handlar om de intellektuella. Men skulle vi bara ha sådana böcker skulle vi avgränsa oss själva och den erfarenhet som litteraturen skall tala om, grenen vi sitter på förtvinnar.

Eftersom jag växte upp med sextiotalets desperation kan jag skära igenom det navelskaderi och det snäva perspektiv som finns i så många av ungdomarnas böcker idag, och i så mycket av samlevnadslitteraturen. Hur ofta tänker jag inte — åh, detta är femtiotal, trettiotal, var är samtiden? Var är analysen av de stora händelser som griper in i vardagen varje timme på dygnet? Realismen i samtidslitteraturen är så insnävad! Ta en sak. Vi lever mitt i en period av historiens största folkvandringar. Främmande raser har snabbt dragits in i vårt land med sina språk och sin kultur. Bara för att den expanderande kapitalismen behöver billig arbetskraft ett decennium. När skall detta ge spår i litteraturen? Hur skall deras samtid tolkas åt oss? Ja, frågan går mer inåt än utåt. En av mina söner är till hälften afrikan, en annan till hälften pakistansk, och en fosterson är från Pakistan, han kom hit som sjuåring. Det är min uppgift att skriva dessa barns historia, att ge

dem historia, rötter bakåt som de nu inte har i vårt samhälle. Invandrarna saknar en dimension jämfört med oss norrmän, de är historielösa jämfört med oss. Folk utan historia är det lätt att vara rasistisk emot, det kostar så litet.

Ja, mina vänner, jag vet att det finns användning för mig. Överallt där jag lyckas få fram det speciella i folks vardag och helg, lyckas visa hur människor lever och slås, där får jag också gensvar från läsande människor. Det finns ett sug hos folk efter god litteratur som tar upp deras erfarenheter. Och det finns en längtan hos läsande människor efter en litteratur som drar fram ur gömmorna det stora och speciella i deras liv. Klarar jag det som författare, då är jag nöjd. Lyckas jag binda en församling hos Åsly husmodersförening med mina ord så att det blir tyst och koncentrerat i rummet, då har jag hittat något som angår deras villkor och ett språk som når fram.

Äntligen, efter sjutton års arbete, är jag säker på att jag är författare och att jag har en uppgift att utföra. Som jag pekade på i inledningen har jag två redskap. Jag kan använda mitt språk mer precist än gemene man, kan fånga upp rytmer och skifningar i rösten, tankar och analyser, finna exakta ord och ordkombinationer och bilder som tidigare inte har varit kända. Med detta redskap kan jag få fram den blandning av förståelse och känsla som gör att tidens intryck blir tolkade och förstådda. Jag är kanske i stånd till att göra komplicerade saker mer tydliga och skapa mer ordning i kaos och ge ord åt det som tidigare inte har haft ord. I kraft av dessa två gåvor är jag i stånd till att få tag i något som är sant i förhållande till erfarenheten. Genom det något vaga uttrycket »något som är sant» kan jag ladda papperat med en sorts energi, en sorts energi som folk djupast sett har behov av.

Det grundläggande här, tror jag, är om jag lyckas hålla känslspröten levande, om jag är i stånd att hålla ut vid lyssnarposten och uppfatta de signaler som samtiden sänder ut. Om jag är i stånd att hålla kvar den

öppna och spontana kontakten med människorna som gör att kanalerna är öppna och samtidigt i någon mån lyckas att analysera det material som jag får tag i. Det ena decenniet eller det andra säger inte så mycket i och för sig, en författares utveckling och litteraturens utveckling är en process som är oberoende av decennierna. Det avgörande för de skapande villkoren är om vi hela tiden förmår förändra och förnya oss, om vi är i stånd till att omtolka och anpassa oss till det som sker och inverkar på oss. En författares liv utgör en ständig omskolning. Stelnar han torkar litteraturen i det han skriver ut.

Tiden ställer större och större krav på att jag förmår skära igenom dimman med det jag skriver, att jag förmår hålla känslspröten levande samtidigt som det växer ur förståndets klara ljus. Av och till får jag lust att studera tidens ondska. Då sätter jag mig ned för att titta på figurerna i tv-serien Dynastin. Samlivet mellan dessa figurer är i stort sett ett spel, ett spel gjort med beräkning och ondska, ett spel där alla är offer och alla är brickor. Det finns inte äkta känslor i dessa figurer, kärlek, omtanke om andra, ljusst sinne är kvalitéer som är uttraderade i dessa miljöer. När jag skall försöka föreställa mig hur ett helvete på denna jorden skulle kunna se ut, dyker bilden från tv-serien upp. Om saker som detta förmår forma våra erfarenheter i någon nämnvärd utsträckning har vi förlorat många av de värden jag slås för. Nu är jag inte särskilt rädd för att det skall inträffa. Men för att det inte skall ske hänger jag upp Dynastin som en ondskefull bild på väggen som påminnelse.

Världen är spännande och skiftande. Av och till är livet härligt, av och till svårt. I fjärran skymtar ett nytt årtusende. Jag gläds åt att få ta itu med nästa skift. Litteraturen är sannerligen värd en massa i denna värld.

Översättning: Åke Bergman

Eit forsvar for nyttepoesien hölls ursprungligen som föredrag vid Rogaland distrikthögskola hösten 1983. Det ingick i en serie där olika författare presenterade sitt litterära program för 1980-talet. Tio av inläggen samlades och publicerades som bok med Jostein Soland som redaktör under titeln *Kampen om litteraturen. 10 norske forfattere i 1980-åra* och med Landslaget for norskundervisning och J.W. Cappelens Forlag som utgivare.

Översättning är gjord från den utgåvan.

Å.B.

Av Tor Obrestad (född 1938) har utgivits:

Kollisjon. Dikter. 1966.

Vind. Noveller. 1966.

William Blake. Tolkningar, essäer. 1967.

Vårt daglige brød. Dikter. 1968.

Marionetter. Roman. 1969.

Dagbok frå fengslet. Tolkningar. 1969.

Den norske løve. Dikter. 1970.

Mao Tsetungs dikter. Tolkningar tillsammans med Heggelund. 1971.

Sauda! Streik! Roman. 1972.

Uivalde dikt av Robert Bly. Tolkningar tillsammans med Jauge, Haugen och Økland. 1972.

Sauda og Shanghai. Dikter. 1973.

Stå saman. Dikter. 1974.

Tolken. Noveller. 1975.

Stå på! Roman. 1976.

Oljearbeidarar. Dokumentär tillsammans med Aarestad (foto). 1977.

Heimlandet mitt. Tolkningar. 1978.

Songar. Dikter i urval. 1978.

Vinterdikt. Dikter. 1979.

Reisa till bestemor. Barnebok. 1980.

Ein gong må du seie adjø. Roman. 1981.

Sjå Jæren, gamle Jæren. Noveller. 1982.

På svenska finns:

Sauda! Strejk! 1977.

Stå på! 1978. ●

Medvetenhet

av Mats Miljand

I en ung svensk radikals uppfostran ingår att tillägna sig förakten av minnesmärken och monument. Det är ett rätt väl förvalt ar av från Strindbergsfejdens dagar. Men så upplevs också våra monument av en kritisk eftervärld med en bister tveklöshet. Vad har vi mer än Bror Hjorts Engelbrektsbyst, som vi kan känna odelad stolthet inför? Men detta faktum bidrar till att göra den som strävar efter medvetenhet omedveten.

En ung svensk radikal befann sig tillsammans med sin söta fästmo på läroresa genom Europa. De reste genom det forna habsburgska väldet. Överallt höjde sig minnena av det österrikiska imperiet i form av byggnader och monument. De vandrade omkring i detta och kände sig märkligt hemmastadda. Dessa kungar och hjältar till häst, dessa renässans-klassicismiska husfasader, det var ju vad som fanns av överhetskultur också i utkantsstaten Sverige.

De kom till en liten landsortsstad inte långt från den mähriska gränsen där den unge radikalen hade en vän. På dagarna samtalade de i trädgården i skuggan under aprikosrädet. Redan tidigt på morgonen satte solen luftmassorna över slätten i dallring. Vetefälten sträckte sig oändligt mot öster, in i Tjeckoslovakien, över den ungerska pusan, gjorde halt vid Karpaternas fot men fortsatte sedan ut över Ukrainas svarta jord. Här var det gamla Europa nära. Eu-

ropa före det första världskriget. Bönderna, krogarna, dammet, det enkla lantlivet som glömt världens gång.

Den unge radikalen andades djupt. Stilleheten och känslan att vara bortglömd och icke saknad fyllde honom med ett tvekydigt välbehag. Han kände ju samtidigt hur historiens närhet stegrade hans medvetenhet. Han diskuterade detta med sin österrikiske vän, som lyssnade eftersinnande utan att röja egna känslor.

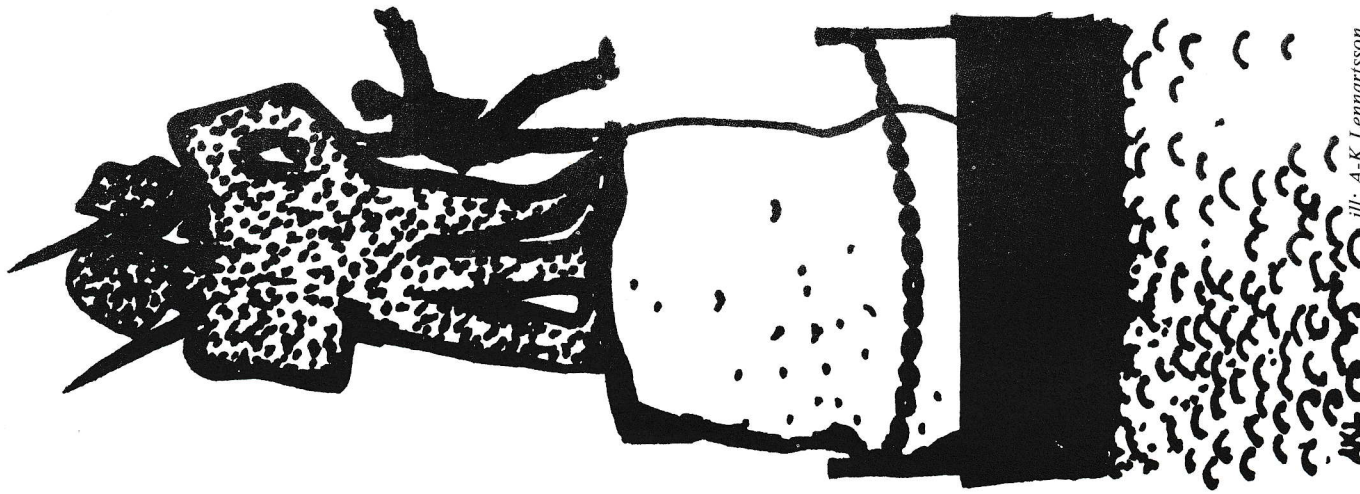
En dag promenerade de genom stadens utkanter för att komma till det nyanlagda badet, som var stadsbornas stolthet. Den stora bassängen och strandrestaurangen var det stora folknöjet. Hit gick alla utom de gamla bönderna från byarna runtomkring och deras ålderdomliga hustrur.

De passerade en väldig tegelbyggnad. Den unge radikalen hade inte lagt märke till den förut. Han undrade vad det var för ett magasin, varför fönstren var försänkade, varför gräset växte så vilt runt husväggarna.

— Det är inget magasin, det är en synagoga, sa hans österrikiske vän. Då ställde den medvetne radikalen frågan som han för resten av sitt liv kom att skämmas över.

— Men varför är den så förfallen? Används den inte mer?

— Es gibt keine jüden mehr, sa vännen och sedan var den dagen förstörd.

ill: A-K Lennarsson

Den sista kvällen promenerade de uppför kyrkbacken till en urgammal vinkällare, som fanns utgrävd där i backen och som tillhörde fadern till en av vännens bekanta. De satt på lådor i den mörka vinkällaren, de tände ett litet ljus och de drack mängder av det härliga, vita, lena lantvinet. De vandrade ut över slätten och möttes av en livig het vind, som strömmade emot dem ända från den ungerska pusan. Världen var upplöst, förvandlad till stoft, allt var smekamt och lätt som bomull. Den unge radikalen hjärta svämmade över, en oemotståndlig eufori bar iväg med honom.

På nytt inne i staden hoppade han upp på ett stenfundament, klättrade över några tunga svarta kedjor och upp i någon sorts märklig metallkonstruktion, som kanske påminde om ett minnesmärke, och det fyllede honom med djup glädje och han vrålade fri och lycklig, på svenskt vis, hädiska ord ut i den lilla landsortsstadens mörker. Plötsligt hörde han sin käre österrikiske vän bekymrat ropa där nere ifrån gatan.

— Kum'z äna, ropade han på sin lantliga dialekt. Kom ner!

— Varum den?

— Det är det sovjetiska krigsmonumentet över dem som föll för att befria vår stad. Kum'z äna!

Den unge radikalen klev ner, lade sig i sin söta fästmöns famn och grät sentimentalt, grät av skam. ●

Noemia dec 1940.
Porträtt av första hustrun.

Di Cavalcanti

av Lars André
och Marianne Fors

□ **Lars André och Marianne Fors presenterar här den brasilianske konstnären Emiliano Augusto Cavalcanti.**

Det var inte tillfälligheter som förde oss till Rua Oscar Freire 809 i Sao Paulo. Där finns, i anslutning till en lyxig möbelfärr, ett litet, exklusivt galleri, som annonserade *Di Cavalcanti, 30 teckningar från skilda epoker* för försäljning.

Teckningarna fängade definitivt vårt intresse. Sedan följde vi honom genom museerna i Sao Paulo och Rio de Janeiro och våra vänner gav oss en bok om honom. Bilderna visar oss en obstinat och påstridig re-

alism, som upphäver det ibland tragiska och deprimerande i motivet. När fiskaren rider in i Recife kommer han som en folklig revolutionshjälte och kvinnan tittar skyggt beundrande fram bakom balkongdörren.

Di Cavalcanti tillhör de viktiga konstnärerna. Han är en av de stora och folkliga. Han är välkänd, inte bara i Brasilien utan i hela världen.

Emiliano Augusto Cavalcanti de Albuquerque e Melo föddes i Rio de Janeiro den 6 september 1897. Redan som mycket ung, 1914, publicerade han karikatyrer i tidskriften *Fon-Fon*. 1916 ställde han ut dessa bilder på *Salao dos Humoristas*, Humoristernas Salong. Han var självlärd och gick ald-

rig på konstskolornas kurser. Med instinktiv nödvändighet sökte han sig bort från de utbildades banaliteter fram mot odisciplinerat och fritt skapande.

När Di Cavalcanti ritade fattiga fiskare i Recife är det inte misären han skildrar utan människornas dagliga kamp för livet. Under 40-talet utnyttjade han expressionismen för att avvisa social rutin och passivitet.

I två långa perioder, 1923-1925 och 1935-1940, levde han i Frankrike, bl a som korrespondent för tidningen *Correio da Manha*. Alldeles uppenbart gjorde Picasso ett starkt intryck på honom och han tillägnade sig även Delacroix. Men han lät sig inte passivt domineras av förebilderna. Picassos stora,

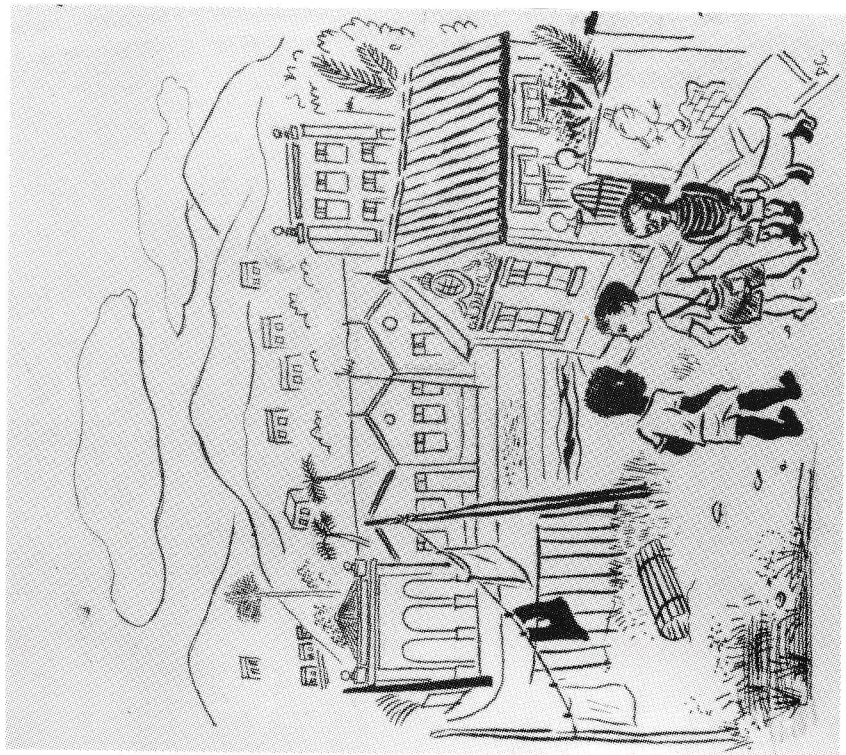
förstelnade kvinnor blev hos Di Cavalcanti levande, nästan stinkande. Cavalcantis färger är mörkare, mustigare och varmare.

På 50- och 60-talen är han berömd och målar hela rader av kvinnoporträtt. Hans kvinnor är varmt sensuella, spydiga och självständiga. Den loja, på sitt sätt hårdade blick de vänder mot världen är fri från inställsamhet och smicker. Di Cavalcanti målade sitt lands kvinnor men undgick att hamna i folkloristikens fällor. Det finns hos honom en sorts barock stolthet som för tillbaka till Aleijadinhos skulpturer från 1800-talets början och deras paradoxala livsdyrkan. Den 26 oktober 1976 dog Di Cavalcanti i Rio De Janeiro.

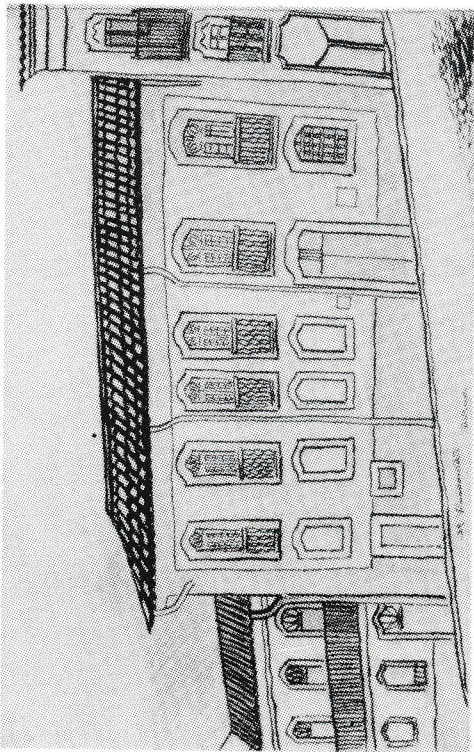
Självporträtt 1947.

Di Cavalcanti

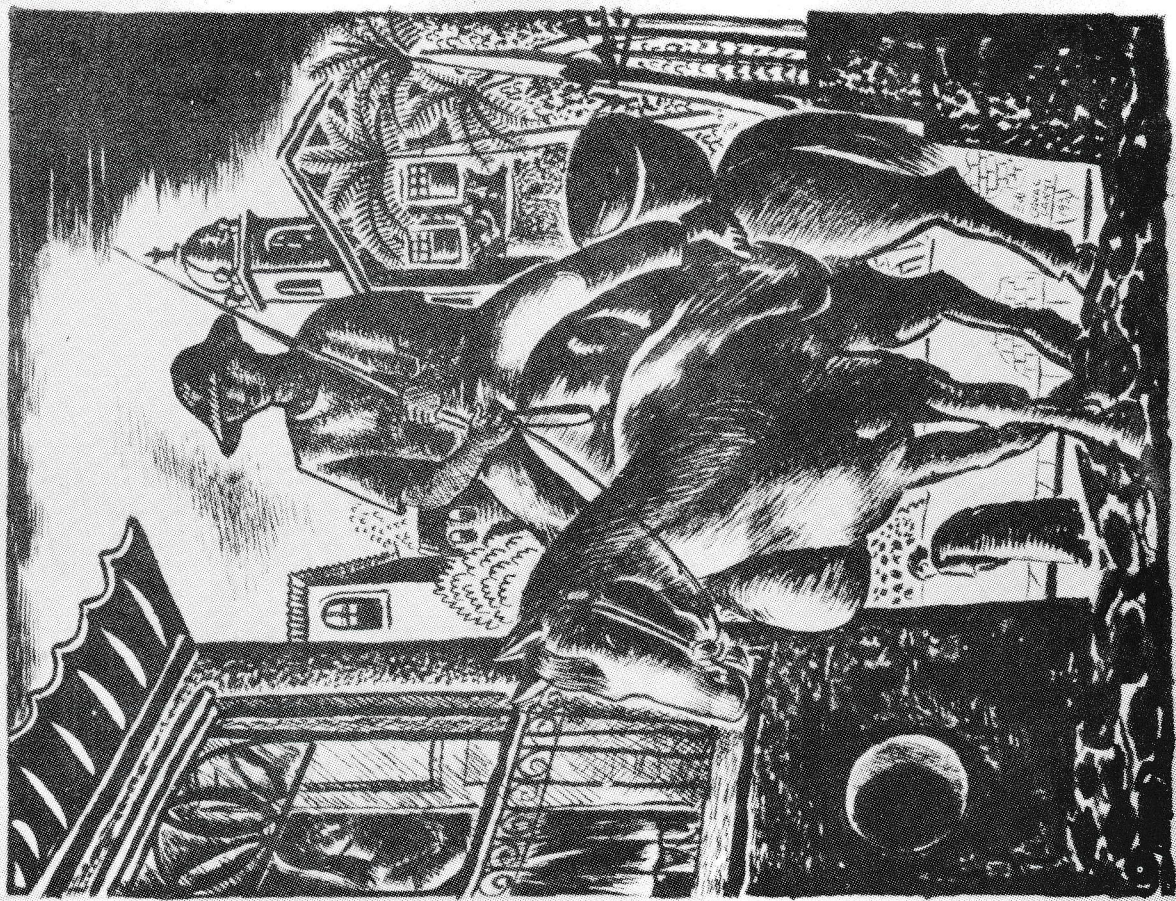
1947

Favela i Recife 1930.

Ouro Preto 1942.

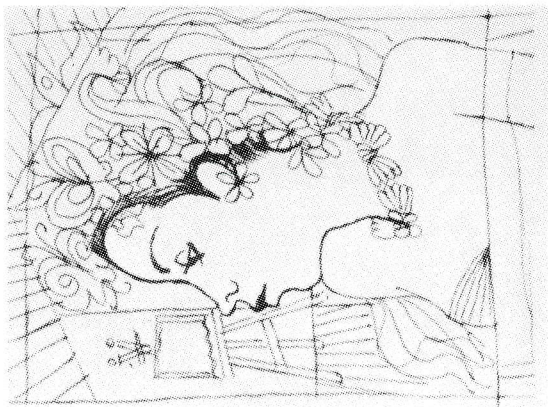

Recife 1934.

Flicka med band dec 1940. Tusch.

ovan och t.v.
Noemia dec 1940

Flicka dec 1940. Tusch.

Illustration till 1800-talspoeten Alvarez de Azevedo dec 1940. Tusch.

Mitt behov av Sverige är omätligt

av Philippe Bouquet

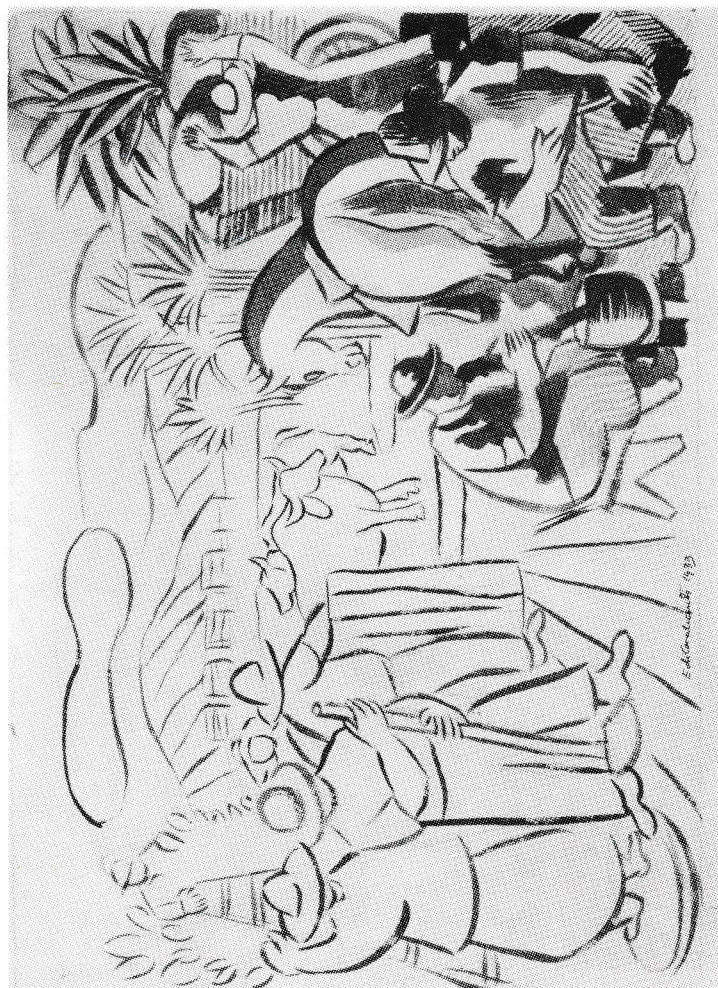
□ Varför blev jag en sådan »Sverige-fantast»? Den frågan ställer sig här Philippe Bouquet, välkänd för Förr och Nu: läsekrets. Han är professor i skandinaviska språk vid universitetet i Caen och en flitig översättare och introduktör av svensk litteratur i Frankrike. Bland annat har han översatt verk av Ivar-Lo Johansson och Stig Dagerman. 1985 tilldelades han Nordstjärneorden för sina insatser för svensk litteratur i Frankrike.

en vän från utlandet. Den enda nackdelen med svensken är faktiskt att han har så svårt att skriva brev. Men nu vet jag precis hur det förhåller sig. Om man *inte* får något brev från en av sina vänner i Sverige är det snarare ett gott tecken: det betyder att han har så höga krav på sig själv i sitt förhållande till en att han inte kan nöja sig med ett par rader i förbigående; han skulle känna sig förödmjukad, och förödmjukande på något sätt; han vill alltså skriva ett långt, vackert, »gott» brev och sådant hinner man så sällan med nu för tiden. Om en svensk inte skriver till mig tröstar jag alltid mig med tanken: ja, men han *tänker* på mig, det är klart, det *hör* jag genom hans tystnad.

Och nu till naturen. Innan jag för till Sverige, visste jag knappast vad natur var. Vår natur, där nere, liknar en trädgård, till och med det tristaste slaget, som går under namnet »jardin à la française», med krattade alléer, geometriska planteringar som bevis på att hjärnan har segrat över det yviga i växtligheten; aldrig kan man bli kår i en sådan natur, aldrig kan man bli rädd för den, vilket kanske är samma sak. Den djupa paste erfarenheten i den vägen har jag från Island, naturligtvis. Men även i Sverige kan man känna sig i naturens våld. Och Sverige uppfattar jag särskilt som »stämningarnas» land (som översättare är jag lite rädd för det där ordet, som inte kan översättas till

Tankegången känns igen från en viss fyrtilist. Inte ens när jag väljer en titel kan jag gå fri från svenska modeller, alltså.

Gång på gång frågar man mig: Varför? Varför blev du en sådan »Sverige-fantast»? Det är svårt att säga. Det har visst att göra med människor, med natur och med ... litteratur. Människor, ja; jag har alltid trivts bra med svenskar, från den stund jag lärde känna några, för ungefär trettio år sedan. De är lite tystlåtna av sig men jag tycker inte om bullrande, högröstade människor. Men det som jag frapperas mest av är djupet i deras vänskap: den sitter i, så snart den är etablerad, och kan fortgå i årtatal. Det har jag fått erfara och kan jag intyga. Svensken i gemen är pålitlig och det vill man gärna att en vän ska vara, särskilt

Arbetare 1933.

Paquetá 1936. Tusch.

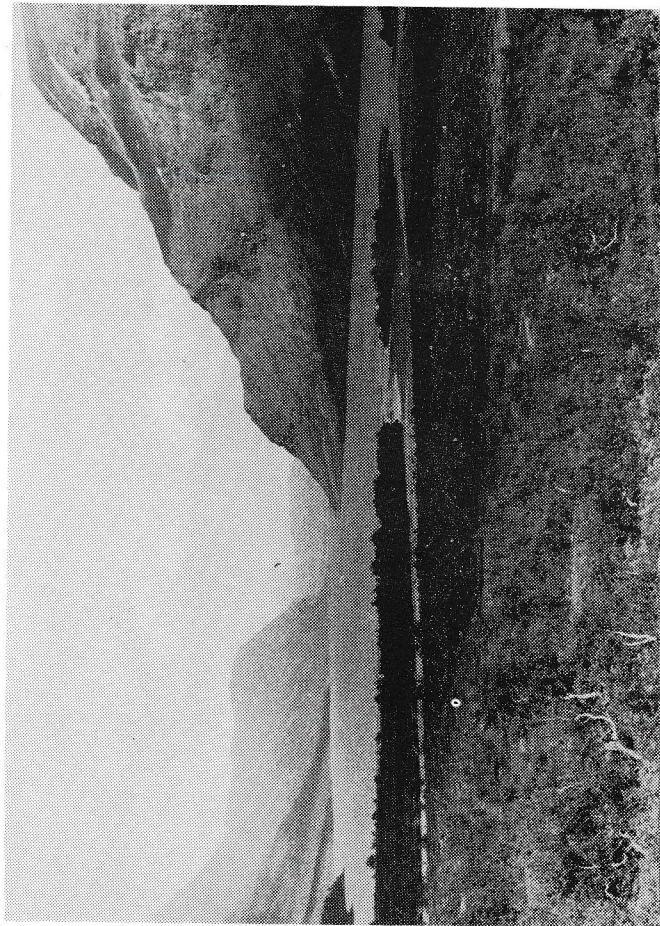

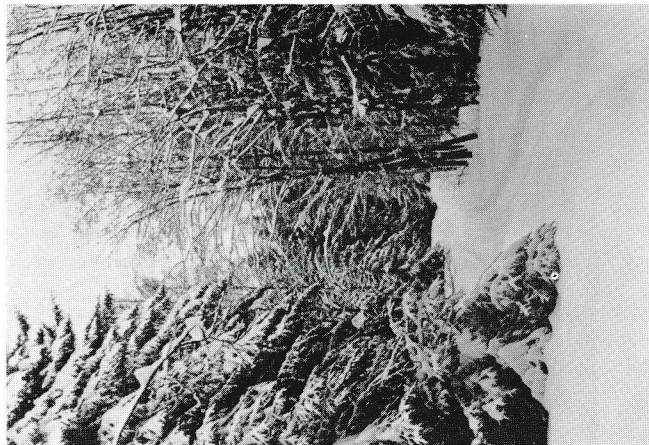
Foto: Jan-Olof Erlandsson

mitt språk). Jag bär på många inre bilder av sådana stämningar: den konstigaste härstammar väl från »rekordsommaren 75».

Då var jag en dag, i början av augusti, vid Läckö slott och badade i Väneren. Men vatten var så varmt att jag måste stå i det för att riktigt känna lite kyla åtminstone kring ben och fötter. Jag minns än i dag den höga blåa himmeln med solen som gassade obarmhärtigt, slottets vita massa över mig ... Men det går inte att beskriva med ord, kanske med en målningsknappast på ett tillfredsställande sätt. Man skulle vara Gud och kunna »återskapa» vissa ögonblick med allt som ingår i dem, hela »stämningen», d.v.s. allt det som gjorde ögonblicket till en såregen erfarenhet och till någonting oförgätligt. Sådana ögonblick minns jag många från Sverige: en spelmans-stämma vid en sjö i Hälsingland, en kväll vid Öresund mitt emot ön Ven, en Bellmans-vecka på Skansen, en solnedgång i Lappland, en vinterdag med nysnö och

snett solsken i Värmland ... Därför lever Sverige så starkt inom mig, som en serie levande landskap.

Men jag skulle också tala om litteraturen. Jag upptäckte faktiskt Sverige genom böckerna. Det första intrycket kom — ku-röst nog — genom en boksvit av en ... isländsk jesuit (ja, det finns något sådant!) vid namn Jón Sveinsson, som en snäll och from faster gav mig i present vid tillfällena som jul, födelsedag o.s.v. Pojken i boken växte upp på Island och det var redan något för sig. Sen åkte han till Danmark för att fortsätta sina studier där och för mig blev det förtjusande: vilken fin stad Köpenhamn måste vara! Dit skulle jag åka någon gång i mitt liv, bara jag fick råd till det. Och en dag tog den modige pojken sig över till Sverige, ensam i en segelbåt, över Sundet. Det var rena äventyret! Så andlöst har jag nog aldrig läst en bok sedan. När jag många år därefter verkligen kom till Sverige var det inte ombord på någon segelbåt

utan på en helt vanlig färja och åkdonet var det blygsammaste: en Vespa. Men jag kom i land i Landskrona, det vill säga praktiskt taget den punkt Nonni - den isländske pojken från min barndom - hade träffat. Sedan har jag inte trott på någon »slump».

Några år senare började jag läsa svenska vid universitetet - bara därför att jag var så dålig i tyska! - och fastnade omedelbart för några dikter som sjöng sin melodi för mig. Dikter av Pär Lagerkvist, till exempel: *Nu vänder mor sitt bibelblad, Det är vackrast när det skymmer*; eller av Birger Sjöberg: *Den första gång jag såg dig*; av Edit Södergran; *Skogens ljusa dotter* eller *Landet som icke är*, o.s.v. Jag var förvånad över hur lätta de var att förstå och ändå stora dikter som försatt en i drömmier. I skolan hade jag alltid haft det intrycket att dikten var någonting mycket svårt och invecklat, skrivet med hjälp av urmodiga, tunga ord som den vanlige läsaren inte begrep. Nu upptäckte jag att dikten kunde var både

stor och lätt, åtminstone i sin språkliga beklädning, och var och en kunde ha glädje av den. Det är verkligen någonting som jag är skyldig svensk litteratur: jag upptäckte att dikten kunde ha ett budskap även till mig. Och inte bara dikt på vers utan även på prosa. Ungefär samtidigt läste jag novellen *Att döda ett barn*: den var både lätt att förstå för en nybörjare i svenska som jag och så gripande att jag nästan grät. Då var jag säker på att litteraturen angick alla och att den inte skulle göra sig till. Även de djupa känslorna och erfarenheterna kan uttryckas så att man förstår dem. Och nu kan jag inte med det slags »konstfulla», obegripliga språk som många franska författare tror sig nödgade att använda - av ren brist på erfarenhet, som de måste försöka dölja på något sätt. Detta är att göra sig märkvärdig på stoffets och på läsarens bekostnad. Man kan alltid skriva så att man begrips: annars är man en dålig författare och ingenting annat.

När jag, många år därefter, skulle välja ämnet för en avhandling hade jag tur - jag har haft mycket tur i mitt liv - att hamna på rätt spår: jag fastnade för arbetarlitteraturen. Jag har själv aldrig arbetat med mina händer och kan bara gräva lite grann i trädgården. Men där hittade jag en ny mening med litteraturen: jag upptäckte att den inte bara skulle vara skön och att den kunde ha en mening utöver sig själv, att den kunde vara nyttig för andra. Men då gällde det att utgå från någon *erfarenhet* - det räcker inte med ideer, tankar, om aldrig så kloka, man måste ha ett visst konkret innehåll att meddela, och vara i stånd att komma ut ur sig själv. Där, i arbetarlitteraturen alltså, hittade jag en ny typ av författare: de visste att det sköna aldrig skall nås på bekostnad av det sanna. Det var vad jag vill kalla för deras estetiska budskap. Men de hade också ett moraliskt sådant: att aldrig klaga för egen del. Jag upptäckte att dessa människor som hade haft ett fattigt och besvärligt liv aldrig klagade över ödet, och det gjorde inte heller de figurer som de skildrade. Ve-

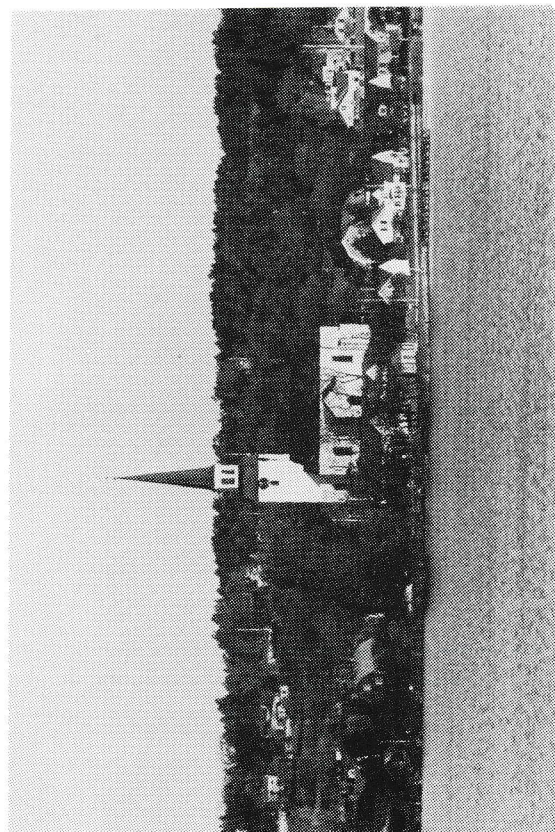
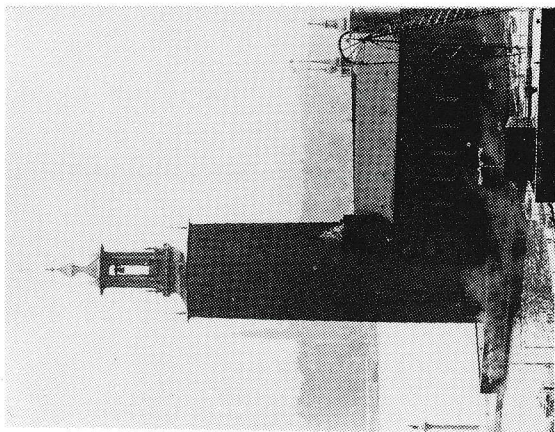
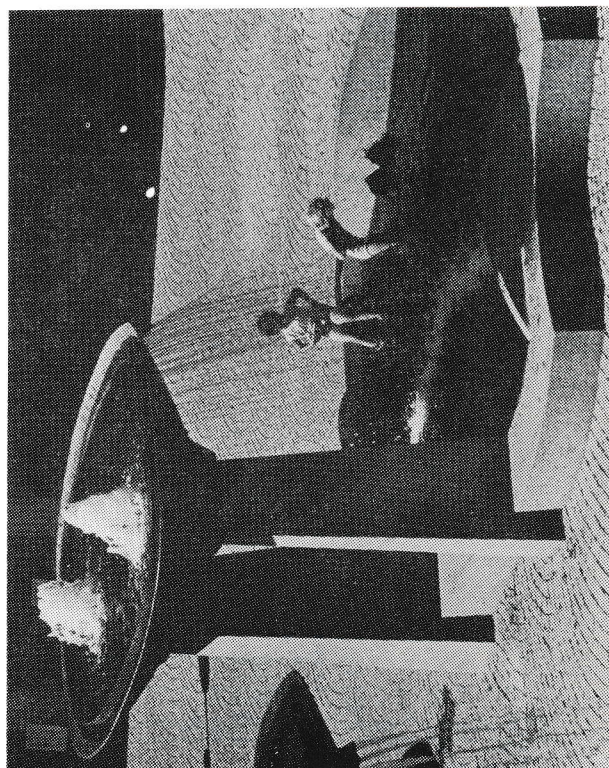

Foto: Gun Kessle

klagan är det tråkigaste som finns, och det ömkligaste. Tyvärr vill de mest gynnade rätt ofta klaga. Hos dessa före detta proletärer hittade jag däremot en moralisk hållning som jag sällan hade träffat på. I tio år levde jag i sällskap med deras verk, dessa den nya tidens humanister: Martin Koch, som har skrivit ett av de mest förbisedda mästerverken (*Guds vackra värld*), Gustav Hedenvind-Eriksson och norrländseposet, Vilhelm Moberg, den orädda epikern, Ivar Lo-Johansson, samhällsskämpan med den oerhörda vitaliteten, Eyvind Johnson, den klarsynta intellektuellen och raffinerade konstnären, Harry Martinson, sockenbar-net som blev nobelpristagare, Moa, folkets röst ur de kvinnliga leden, Josef Kjellgren, kamratskapets sångare och skildrare, Rudolf Värnlund, den sönderrivna dramatiker, Folke Fridell och »morrandet» ur industriebarnas led o.s.v. Och i kölvattnet kom Stig Dagerman, det »brända barnet» som inte fick uppleva någon gemenskap och dog av det efter att vid tjugotvå års al-

der ha skrivit en av världens största och mognaste böcker: *De dömdas ö*. Han är en diktare som man kan både sakna och avundas: han fick ju både det liv och den död han önskade sig. Men den jag saknar mest är säkert Josef Kjellgren: aldrig har jag träffat någon människa som längtade så mycket efter gemenskap. Han gjorde det till den grad att han uppfattade sjukdomen som en källa av gemenskap. Det som jag fruktar mest, sjukdomen alltså, uppfattade han som positivt till slut och gjorde till drivkraften i och för ett stort verk: tänk bara på vänskapen mellan Tabouis och Stoker i *Smaragden*, djupt rotad i en gemensam sjukdom, eller på den humor som genomstrålar *Nu seglar jag* och särskilt operationsscenen (en operation under vilken patienten skämtar hela tiden och hinner bli förälskad i en sjuksköterska vars blick han lyckas fånga ett ögonblick bakom masken!).

Allt detta, och mycket annat (Bellman och Ulla Winblad, Hjalmar Söderberg och

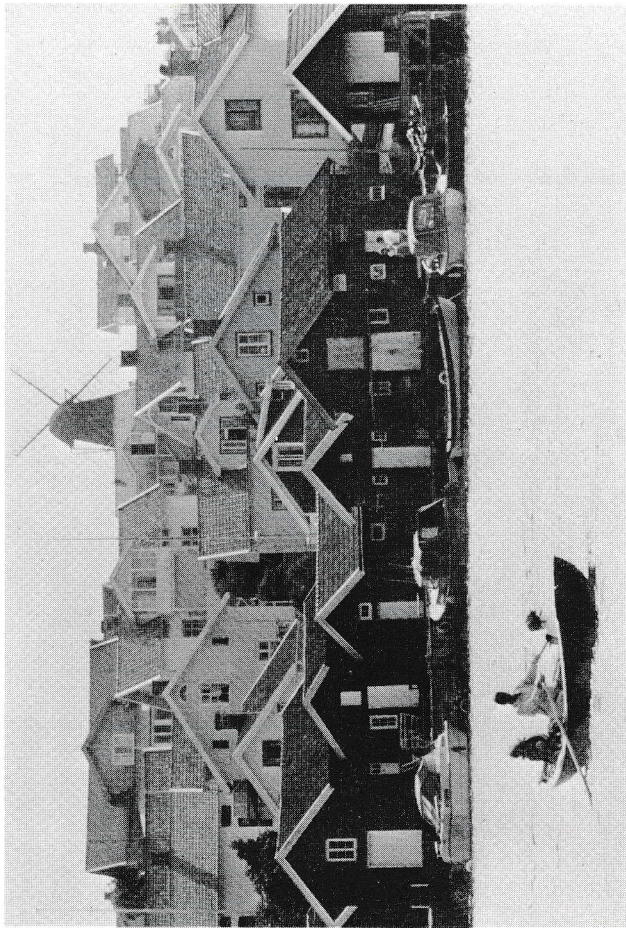

Foto: Jan-Olof Ertlandsson

Martin Birek, Sven Delblanc och Hedebyborna, Per Olov Enquist och hans Fedra, och nu Carl-Henning Wiemark och hans dressin, till exempel) har jag hittat i den svenska litteraturen. Och nu vill jag försöka ge en liten del tillbaka genom att väcka mina landsmän för allt detta. Det går oerhört trögt och ibland blir jag arg - men fortsätter ändå eftersom jag har hittat mening med mitt liv. Visst finns det en överdrift i titeln som jag valde (vem vet när man kan bli mätt?) men inte är den större än när Stig Dagerman talade om sitt behov av tröst. Jag har verkligen behov av Sverige och har den övertygelse att jag kommer att vara nöjd med livet så länge jag känner detta behov. Inte är jag någon blind, okritisk beundrare av Sverige. Jag tror att om man är lycklig nog att besitta en god vän, så är man skyldig honom ärlighet. Jag tror alltså att vi skulle använda Sverige på det bästa sättet: att titta på det och hämta vad som är gott men också ta varning av vad som misslyckades. Särskilt vi fransmän, som är så

olika i allt. Vi skulle må bra av lite mer organisation, planering, samhällsanda, respekt för de andra. Ni, svenskar, kan kanske ha användning för våra bästa egenskaper: en viss rörlighet, anpassningsförmåga och talang för att improvisera. Så ser jag på det, i alla fall.

Frankrike och Sverige har nytta av varandra, det är jag säker på. Vi har haft alltför lite att göra med varandra under historiens gång: jag tröstar mig med tanken att desto mer spelrum finns det för sådana konstiga människor som jag - det finns också en hel del svenskar som verkar åt det andra hållet. Vi behövs, vi alla »översätta re» i ordets vidaste mening, d.v.s. folk som vill skapa kontakter över nationernas och språkens gränser, med respekt för varandras identitet. Och vi måste också förbereda nästa generation. Därför kan jag inte finna någon väsensskillnad mellan de två sidorna av mitt arbete: undervisningen och översättandet. Därför är jag en lycklig människa. ●

Mozart och friheten

av Margareta Zetterström

□ En grå och disig novemberkväll vid sextioåttalets början hände mig någonting som skulle få vittgående verkningsgar för mitt fortsatta liv. Jag mottog ett budskap, ett viktigt sådant, och detta budskap var daterat Wien 1787. Det hade inte haft bråttom. I nära tvåhundra år hade det varit på väg från kejsarstaden vid Donau, norrut över den europeiska kontinenten, innan det slutligen nådde tegelbrukssamhället Heby, skådeplatsen för min barn- och ungdom.

Man skulle kunna tro att budskapet under denna långa resa, under denna långa tidsrymd, förlorat sin aktualitet. Man skulle kunna tro att ett budskap från 1700-talets mäktiga Habsburgsmonarki inte hade något att säga en sjuttonårig arbetardotter i 1960-talets Sverige. Men så var inte fallet. Budskapet var fortfarande av högsta angelägenhet. Varför skulle jag annars sitta och kämpa med tårarna i prästgårdens musikrum? Varför skulle jag annars bli så berörd, så omskakad, att jag knappt kunde svara när kantorn frågade vad jag tyckte om stycket vi just spelat? Varför skulle jag annars uppfatta det som att den musik som frambar budskapet talade om mig och livet i Heby?

Budskapet härrörde sig från 1787 och närmare bestämt från våren det året. Det var då Wolfgang Amadeus Mozart komponerade stråkkvintetten i g-moll (K 516), det verk som nära två århundraden senare skulle föranleda kantorn i Heby att kalla till spelning. Budskapet kom från Wien, från de stora revolutionernas tidevarv, och jag mottog det sittande med fiolen under hakan i en kammarmusikalisk krets bestående av, förutom mig, prästen, apotekaren, kantorn och kantorns son.

1787 var Mozart trettiott år gammal. Tiden som brådmoget underbarn var sedan länge förbi. Han var nu en vuxen man, en hårt arbetande konstnär, ingen söt liten gosse som av sin företagsamme far släpades runt i Europas musiksalonger för att begäras av glänsande furstehov, bördstolta adelsfamiljer och förmöget borgerskap. 1787 var Mozart bosatt i Wien, gift sedan fem år tillbaka, far till tre barn varav dock endast ett, sonen Carl Thomas, överlevt spädbarnsåldern. Den lavinartade framgång underbarnet Wolfgang Amadeus skördat under sina turnéer i Europa hade nu avlösts av den vuxne konstnärens mödosamma kamp för erkännande och uppskattning. Entusiasmen för hans musik var inte längre lika självklar som när han som sexåring överröstades med lovord, kyssar och presenter för sitt pianospel och sin kompositionstalangs skull. Trettioåringen Mozart var en man som visserligen skapade musikaliska mästerverk men som ofta möttes av oförståelse och motstånd, en man som hade stor möda att försörja sig och sin familj. Svårigheterna kom sig av att han medvetet och med öppna ögon valt det fritt skapande geniets svåra men obundna liv framför tryggheten och ofriheten hos en patriarkalisk överhet.

Den frie konstnären

Det var 1781, sex år tidigare, Mozart tagit det avgörande steget. Det var då han, tjugofem år gammal och jäsande av självmedetande, fattat beslutet att slå sig fram som fri konstnär, oberoende av kyrka och stat och furstliga arbetsgivare. Det var ett beslut av historisk betydelse. Det innebar att Mozart föresatte sig att leva som om kejsar Josef II:s Habsburgsvälde redan tagit steget in

i den moderna tidsåldern, som om de feodala och hårt reglerade förhållandena mellan folk och överhet redan avlösts av det borgerliga samhällets fria marknad med plats för konstnären att utan skrankor träda i direktkontakt med sin tänkta publik, den stora anonyma allmänheten, i konstnärrens fantasi identisk med mänskligheten.

Avgörande för Mozarts beslut var en upplevelse av stark personlig förnedring. Liksom sin far var han i tjänst hos ärkebiskopen av Salzburg men — till skillnad från fadern — kunde han inte anpassa sig och underordna sig. Tillvaron som konsertmästare och organist vid biskopshuset, där en musiker icke hade högre rang och större rörelsefrihet än en betjänt, plågade den unge Mozart. Han sårades i sin självkänsla av att behöva böja sig för en överhet som — utan att vara honom musikaliskt överlägsen — ändå hade rätt och makt att reglera hans musikaliska skapande.

Mozart hatade livet i Salzburg där det ärkebiskopliga hovet, ett av de rikaste och mäktigaste inom den katolska kyrkans tysktalande provinser, satte sin förkävande prägel på allt och alla. Han hatade den tränga och instängda småstaden där det inte ens fanns något teater- och operativ som kunde göra tillvaron uthärdlig. Han hatade Salzburg och sin ställning som musikalisk kammarjämnare och aldrig kände han sig så lättad som när han beviljades tjänstledighet och kunde ge sig ut i Europa, till Paris eller Mannheim eller någon annan av kontinentens pulserande musikstäder. Desto svårare var dock återkomsten efter en sådan utflykt till friheten. Mozart fasade då vid tanken på att åter krypa in under oket, fasade för att åter behöva ödmjuka sig för ärkebiskopen. Tanken på att slutgiltigt, en gång för alla, göra sig fri hade börjat födas i hans medvetande och hösten 1778 skrev han i brev från Mannheim hem till sin far: »Ärkebiskopen kan inte betala mig nog för slaveriet i Salzburg! Som jag säger, jag känner idel nöje vid tanken på att göra en visit hos Er, men idel motvilja och ångest när

jag tänker mig åter vid detta tiggargrov! Ärkebiskopen får inte börja spela stor mot mig igen, som han är van, det är inte omöjligt, att jag drar honom vid näsan...»

Fröet till Mozarts revolt var nu lagt i jorden och tre år senare hade det grott och växt till sådan styrka att revoltens blomma kunde veckla ut sina stora och sköna kronblad. Det skedde i maj 1781. Mozart hade den våren av ärkebiskopen kallats till tjänstgöring i huvudstaden. Och han hade denna gång med glatt sinne ålytt befallningen. I Wien brukade han alltid andas lättare och han hade med förväntan sett fram mot att få delta i det teater- och musikliv som åter börjat blomstra sedan landsorgen efter kejsarinnan Maria Teresia åtnått avblåsts. Vistelsen i huvudstaden utvecklade sig dock inte så som han hade tänkt sig.

Hos »ärkelymmeln»

Ärkebiskopen hade börjat tröttna på Mozarts självmedvetna uppträdande, på hans resor och tjänstledighetsansökningar, på hans motstånd mot att låta sig styras musikaliskt. Nu var tiden kommen för Hieronymus Colloredo, ärkebiskop av Salzburg, att sätta den uppstudsige konsertmästaren på plats. Biskopen kommanderade därför Mozart som den betjänt denne faktiskt var, inkvarterade honom tillsammans med det övriga tjänstefolket, placerade honom vid bordet mellan kammarjämnarna och kokarna, skickade honom hit och dit i staden för att spela hos olika förmåna familjer (oftast utan någon som helst extra ekonomisk ersättning), befallde och gav order. Mozart kände sig hunsad, förödmjukad. Han började drömma om att ge egna konserter och själv inhösta honoraren, att utan hindrande mellanhänder träda i förbindelse med sin publik. I ett brev till fadern beklagade han sin nöd: »Jag har redan skrivit, att ärkebiskopen här är mig ett stort hinder, ty han har vållat mig skada för åtminstone 100 dukater, som jag säkert kunnat göra mig genom en konsert på teatern. I går, kan jag väl säga, var jag ganska nöjd

Quintet

W.A. Mozart
1756-1791
Köchel. N° 516

I

Allegro

med wienpubliken. Jag konserterade på Kärrnertor-teatern och jag fick lov att spela den ena efter den andra, då det inte var någon ände på applåderna... Om jag nu,

när publiken känner mig, själv gav en konsert, vad skulle jag inte kunna göra mig på den? Men vår ärkelymmel tillåter det inte, vill inte att hans folk skall ha någon vin-

ning, bara skada. Dock därhan kan han inte bringa det med mig, ty om jag här har bara två elever, så står jag mig bättre än i Salzburg, jag behöver inte hans kost och logi, nu hör Ni det!»

Fader Leopold, mer diplomatisk och försiktig, försökte dämpa sonens upproriska sinne, men förgäves. Konflikten blev akut när Mozart helt sonika vägrade lyda order att en viss bestämmd dag hastigt bege sig från Wien hem till Salzburg. Om denna sista uppgörelse med ärkebiskopen berättade han själv i brev till pappa Leopold: »Jag är ännu alldeles full av galla! Och Ni, min bäste, älskade fader, är det säkert med mig. Man har så länge prövat mitt tålmod, äntligen har det dock truitit ... Hör på bara! Redan två gånger har den där — jag vet inte vad jag skall kalla honom — sagt mig i ansiktet de största sottiser och impertinenser, som jag för att skona Er inte velat skriva om, och vilka jag icke, endast emedan jag städe har Er, min käreste far, för ögonen, genast på stället vedergällt. Han kallade mig skurk och liderlig karl, bad mig dra så långt vägen räckte, och jag tålde allt, kände att inte bara min ära utan också Er blev angripen, men — Ni ville så ha det — jag teg.»

Att tåga var dock för Wolfgang Amadeus Mozart i längden en omöjlighet. När han några dagar senare kallades till ärkebiskopen för att mottaga en förnyad order om avresa, kunde han inte längre lyda sin far.

»Ärkebiskopen: 'Nå, när reser han, karl?' — Jag: 'Jag hade velat resa i kväll men platserna voro redan upptagna.' — Då gick det på ett andedrag: jag var den liderligaste sälle han kände, ingen människa betjänade honom så dåligt som jag, han rådde mig att ge mig i väg i dag, annars skulle han skriva hem att min lön skulle dragas in — man kunde inte komma till tals, det gick på som en eld. Jag hörde lugnt på allsammans; han ljög mig mitt i ansiktet att jag hade 500 floriner i lön; kallade mig lump, usling och avskum — o, jag kan inte berättat Er allt! Slutligen då mitt blod råkat alltför starkt i svallning, sade jag: 'Är Ers nåd

alltså inte nöjd med mig?' — 'Vad? Vill han hota mig, han avskum! Där är dörren, ser han den? Jag vill inte ha något mer att göra med en sådan eländig lump!' — Då sade jag till slut: 'Inte jag med Er heller.' — 'Alltså ger han sig i väg!' — Och jag gick: 'Det blir så, i morgon skall Ni få det skriftligt.' Säg mig nu, bäste fader, om jag inte sade detta snarare för sent än för tidigt?»

Dagen efter detta samtal inlämnade Mozart sin avskedsansökan till en av ärkebiskopens närmaste män, greve Karl Arco. Men det visade sig nu svårare än väntat att bli löst från tjänsten som konsertmästare och organist vid Salzburgs biskopshov. Greve Arco vägrade ta emot Mozarts skrivelse så länge den inte åtföljdes av ett intyg från fader Leopold, där denne gav sitt medgivande till sonens ansökan.

Nu stegrades naturligtvis Mozarts upprördhet. Skulle han, tjugofem år gammal, inte vara vuxen nog att själv besluta över sitt liv? Till slut nådde han dock sitt mål, om än inte på det sätt han önskat. När han för tredje gången uppenbarade sig i ärkebiskopens mottagningsrum med sin avskedsansökan blev han av greve Arco, vars tålmod nu sinat, bryskt utsparkad genom dörren. Mozart fick aldrig någon formell bekräftelse på sitt avsked, blott en adlig spark i baken. Men han ansåg sig nu löst från sin tjänst och hans självkänsla brann starkare än någonsin: »Hjärtat adlar människor, och även om jag inte är någon greve, så har jag kanske mer ära i kroppen än många adelsmän; och gårdskarl eller greve, i den mån han förolämpar mig är han likafullt en fähund.»

Mozarts liv som musikalisk kammartjänare var nu slut. Han hade inte längre en förhatlig arbetsgivare som hindrade hans skapande. Nu skulle han stå på egna ben och av egen kraft »skaffa sig ära, guld och rykte». Nu var han fri. Nu först började livet. Nu skulle han lägga kejsarens Wien för sina fötter och om Wien inte hade förstånd nog att uppskatta hans musik fick han väl

söka sig ut i Europa: »Vill Tyskland, mitt älskade fosterland, inte ta emot mig, så må Frankrike eller England i Guds namn bli en skicklig tysk rikare, och det till skam för den tyska nationen.»

»Bravo Mozart»

Mozart inledde sitt liv som fri konstnär med beslutsamhet och målmedvetenhet. Han steg upp klockan sex varje morgon och hade sedan sin arbetsdag strängt inrutad i timmar för eget skapande, undervisning och konserterande. Han komponerade flitigt och sökte också sälja sina verk till olika förläggare. Han gav privatlektioner i pianospel och komposition. Han ordnade egna konserter, akademier, där han själv uppbär intäkterna men också själv bestod den ekonomiska risken. I början skördade han framgång, gjorde succé med sångspelen *Enleveringen ur Serailjen*, lyckades få privatelever ur Wiens förnåma familjer. Hans akademier drog fulla hus och han rapporterade triumferande i brev till fadern om jublet vid en av konserterna, då kejsaren själv varit närvarande och med hatten i handen ropat »Bravo Mozart!».

Livet som fri konstnär i Wien visade sig dock snart avsevärt svårare än vad dessa första ovationsartade framgångar gett löfte om. Våren 1787 var uppskattningen av Mozarts musik i starkt avtagande. Wiensocieteten som hyllat honom för hans virtuosa pianospel var inte längre lika ivrig att även ta hans nya kompositioner till hjärtat. I de gyllene salongerna applåderades teknisk briljans mer än personligt allvar och sanningssökande. Och Mozarts ambition var inte längre — om det nu någonsin varit — att skapa underhållning för salongerna. Han hade i sin musik beträtt en väg på vilken Wiens gamla aristokrati och nyrika storbourgeoisie inte ville slå följe. Efter premiären på *Figaros bröllop* utbröt en orkan av smutskastning och intrigerande, en opinionsstorm som slutade med att också kejsaren sällade sig till denna operas fiender.

De kulturbärande skikten i Habsburgsmonarkins huvudstad var konservativa i sina estetiska värderingar, föredrog ett glittrande utanverk framför psykologisk gestaltning och konstnärligt djup. De kunde heller inte i betjäntens Figaro blott se en skönsjungande scenegestalt. För dem var Figaro en politisk symbol, och som sådan mer skrämmande än förebildlig. För dem var den borgerliga revolutionens frihetsvind snarare ett hot än ett löfte.

Mozarts ställning som fri konstnär blev för varje år allt svårare. Vid denna tid existerade inte någon upphovsmannarätt och förlagna förläggare tryckte ofta hans verk utan att han fick se skynten av honorar. Som lärare fick han allt färre elever och sina kompositioner tvangs han ofta slumpa bort för rena struntsummor, om han nu alls hittrade någon hugad köpare. När han utbjöd de tre stråkkvintetterna i g-moll, c-moll och C-dur till subskription hördes inte en enda köpare av. De ekonomiska bekymren, svårigheterna att upprätthålla den yttre fasad av mondanitet som var nödvändig för en tonsättare i kejsarstaden, bara växte och det var utan tvekan med sorg i hjärtat Mozart och hans familj våren 1787 flyttade från den rymliga våningen vid Schulerstrasse till en enklare bostad i en av Wiens utkanter.

Motståndet mot Mozarts musik var dock inte kompakt. När *Figaros bröllop* spelades i Prag, där det fanns en borgerlighet vänd mot framtiden, gjorde operan succé och Mozarts besök i staden i januari 1787 förde sig till ett triumftåg: »Här talar man inte om annat än — Figaro; man spelar, blåser, sjunger och visslar inte annat än — Figaro: besöker ingen annan opera än — Figaro och åter Figaro; i sanning en stor ära för mig.»

Genom triumfen i Prag fick Mozart bevis för att hans musik verkligen kunde tala till samtiden. Hans skapande förmerades av yttre svårigheter men han skrev den musik som var nödvändig att skriva och han tviv-

lade aldrig på det uppdrag han gett sig själv. Han komponerade i enlighet med sitt samvete men i kapploppning med tiden. Den Mozart som våren 1787 skrev stråkkvintetten i g-moll var, fastän bara trettioett år gammal, en man som levde med insikten att han måste utnyttja varje återstående arbetsdag till det yttersta. Denna insikt hade han nått under en svår sjukdom tre år tidigare, då han varit så nära döden att han efter tillfrisknandet aldrig mer blev densamme som tidigare. Han levde härnäst efter med döden som en ständigt närvarande realitet, dock inte som ett passiverande eller skrämmande hot. Medvetandet om döden var snarare ett medvetande om nödvändigheten att leva och att rätt bruka sitt liv: »Då döden noga taget är det oundvikliga målet för vårt liv, så har jag sedan ett par år tillbaka gjort mig så bekant med denna människans sanna, bästa vän, att hans bild icke endast icke mer förskräcker mig utan lugnar och tröstar mig! Och jag tackar min Gud, att han unnat mig den lyckan att skaffa mig tillfälle (Ni förstår mig) att lära känna honom (döden) som *nyckeln* till vår sanna salighet. Jag lägger mig aldrig till sängs utan att betänka, att jag kanske (så ung jag än är) nästa dag icke mer är till — och ändå skall ingen av alla de människor, som känner mig, kunna säga, att jag är vresig eller ledsam att umgås med — och för denna lyckalighet tackar jag varje dag min skapare och önskar den av hjärtat åt alla mina medmänniskor.» Så skrev Mozart den 4 april 1787, sedan han fått veta att fader Leopold häftigt insjuknat. Den 16 maj, tolv dagar före faderns död, fullbordade han g-mollkvintetten.

Mozarts brytning med ärkebiskopen av Salzburg var en historiskt betydelsefull handling, ett brott mot det gamla feodalsamhället, ett steg in i den nya tidsålder där konstnären var fri att själv sälja sina verk på marknaden, fri att göra succé men också fri att misslyckas och gå under. Mozarts brytning med Hieronymus Colloredo var ett utslag av självmedvetande hos en indi-

vid som — likt Figaro — inte längre var beredd att acceptera börd, titlar, rikedom som argument för makt och privilegier. Mozart bröt med själva grundvalen för feodalismens och absolutismens samhälle. Han gjorde det utifrån en stark känsla av personlig förödmjukelse snarare än utifrån ett medvetet politiskt ställningstagande. Han var inte — som senare Beethoven — uttalat intresserad av sin tids politiska frågor, skrev aldrig i sina brev ett enda ord om den stora revolutionen i Frankrike.

Och ändå — var det inte frihetens ansikte som avtecknade sig i g-mollkvintetten? Vitnade där inte varje ton om det självmedvetna trots som måste ha fyllt Mozarts bröst när han tågade iväg till ärkebiskopens mottagning för att inlämna sin avskedsansökan? Fanns där inte i denna musik ett alldeles klart och tydligt frihetsbudskap? Det formulerade sig visserligen inte i revolutionära marschrytm och eldande fanfärer, men var inte innehållet ändå lika otvetydigt? Talade inte g-mollkvintetten om frihetens vägar och om den ångest som kramar hjärtat hos den som vågar se friheten i ögonen? Sade inte Mozart här att ångesten, den svarta, kvävande och bottenlösa ångesten egentligen inte var något att frukta? Sade inte denna på en gång så tragiska och trotsiga musik att medvetandet om döden var frihetens utgångspunkt, den startpunkt från vilken människan hade att forma sitt liv? Sade inte Mozart i g-mollkvintetten att det var just genom att bäva inför tillvarons oerhörda valmöjligheter som människan kunde utnyttja sin mänskliga förmåga och välja friheten framför slaveriet?

Så löd det budskap jag mottog en söndagskväll i november vid sextiotalets början. Platsen var prästgården i Heby. Självt spelade jag andrafiol-stämman. Övriga närvarande var kantorn (förstafiol), prästen (viola I), apotekaren (viola II) och kantors son (cello). Budskapet jag mottog kan sammanfattas i orden: Varför frukta ångesten om ångesten är frihetens förutsättning? ●

Tre böcker om litteratur

av Kent Begler

□ **Det motsägelsefulla i det litterära recenserandet — att på en gång vara »värderande» och »objektivt» — diskuterar här Kent Begler i samband med tre nyutkomna böcker om litteratur.**

Att skriva om litteratur är egentligen en ganska egendomlig och motsägelsefull uppgift. Motsägelsen ligger i den outtalade fordran man som läsare har att ta del av ett omdöme som å ena sidan är ett subjektivt uttryck för den skrivandes personlighet, men som å den andra också innehåller en kärna av »objektivitet».

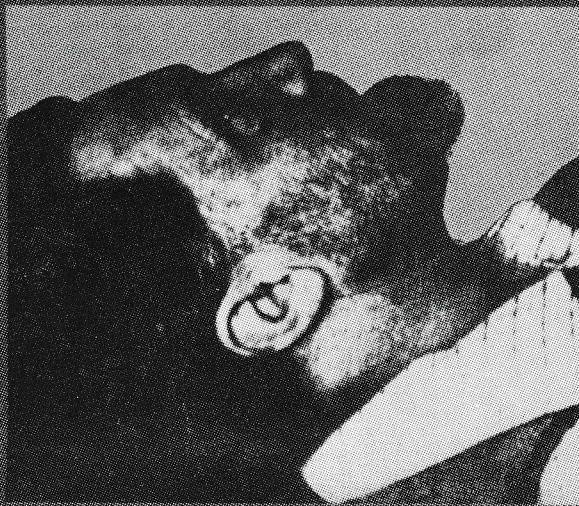
Romaner skrivs i allmänhet för att uttrycka ett inre behov, för att besvara en fråga som förväntas ha allmän betydelse. De är repliker och motreplikar i ett drama som av sin upphovsman tillmätts yttersta vikt. Den goda romanen, den goda dikten, är ett utflöde av sin skapares hjärteblod, har en prägel av oavkortad liv och berömmelse för egen utrymme för kompromisser och halvheter.

I vår kultur har vi en hel yrkeskår som är sysselsatt med att ut detta konstens hjärteblod utvinna ära och berömmelse för egen del, som indirekt försörjer sig på konstnärernas liv och verk, som utnyttjar författarnas arbete till stoppning i lärda avhandlingar där referenser och fotnoter är fler än myrorna i en myrsack. De kallas litteraturhistoriker och är verksamma vid våra universitet.

Kjell Espmarks bok inordnar sig med lätthet i den parasitära tradition där författarnas verk utnyttjas som pinnar i det akademiska klättrandet. Precis som sina kollegor inom den naturvetenskapliga världen — i själva verket tror jag, omedvetet härmande dessa — tycks Espmark hypnotiserad av orsakssambanden — och dess tillämpning inom litteraturens sfär. Heroiskt kämpar han sig igenom den litterära labyrinten, jagande kausalitetens ariadnetråd. Han frågar sig vilka impulser som ligger bakom dikter och diktverk. I en uppsats kallad *Esra Pounds kejsarsnitt* försöker han utröna hur mycket Pound (orsak) det finns i Eliots *The Waste Land* (verkan), i en annan hur mycket av Kierkegaard i Gyllensten, i en tredje hur mycket av alla föregående författare i ett enskilt diktverk (intertextualitet).

Ömsesidighet och dialektik finns angiven redan i titeln till Espmarks bok, men det är en begränsad ömsesidighet; boken avhandlar främst dialogiska relationer inom det litterära systemet, mellan Pound och Eliot, Ivar Lo-Johansson och Harry Martinsson, mellan Kierkegaard och Gyllensten — om dialogen mellan en bestämmd författare och läsaren Kjell Espmark får vi ingenting veta. Ty Espmark framträder här som Vetenskapsman, iklädd den reglementsenliga uniform vars epåletter heter Verifikation och Objektivitet. Och i det sammanhanget är det personliga ställningstagandet uteslutet.

KJELL ESPMARK DIALOGER

NORSTEDTIS

Men den passionerade läsaren borde snarare redogöra för verkningarna av en given dikt på sin egen erfarenhet. Litteraturens förmåga till inre förvandling och pånyttfödelse borde stå i brännpunkten. Den skrivs inte för seminarier och litteraturkonferensernas skull, utan som en strävan från upphovsmannens sida att bringa klarhet i angelägenheternas förvirrande mångfald och ge sin läsare en knuff i en bestämd riktning.

Sådan är viktigare än att ytterligare bilda till fotnoternas och referensernas oavbrutet växande berg.

Genom storskaligheten i sitt projekt undgår Melberg helt knappologins allehanda frestelser. Om kausalitet handlar det likväl — men på en högre, samhällelig nivå. Med nyckelord som »modernitet» och »offentlighet» försöker Melberg följa hur de samhälleliga förändringarna i Sverige efter 1809 omstöper litteraturens uttrycksformer och förändrar litteratörernas självförståelse. Han söker visa hur kapitalismens gränsning med dess friare arbetsmarknad hos somliga författare får sin motsvarighet i en »friare» syn på sådant som äktenskap och kärlek. Han benär upp relationerna mellan romantiker och realist och anlägger ett polariserande perspektiv, där synen på historien, utopin och verklighetskildringen får fungera som vattendelare mellan romantik och realism. Resultatet har blivit en tankeväckande bok.

Artur Lundkvists bok, ett urval av hans dagspresskritik under ett halvt sekel, är den mest uttalat subjektiva av dessa tre.

Det är ett rejält stycke modern svensk litteraturhistoria som speglas i hans bok. Lundkvist är en temperamentsfull och lättanvändlig kritiker som gång på gång gått i bräsch för orättvist förbisedda författare och lyft fram författarskap i vardande. Han framstår som den store entusiast, entreprenören, som med engagemang och brio under snart ett halvsekel fört modernismens och den litterära förnyelsens talan. Han litteraturkritiska adelsmärke är innehållsreferatet. Han kan återge innehållet i

en bok på ett sätt som nästan gör det överflödigt att läsa själva boken. Han är en språkets kameleon som förmår ge en poetisk bild av såväl en roman av Eyvind Johnson, en diktsamling av Lars Norén eller en novellsamling av Torsten Jonsson. Han är en diktande kritiker, en ögonblickets mättersmed för vilken en recension tycks födas direkt ur stundens ingivelse. Svagheten med hans metod är att böckernas idénnehåll kommer i bakgrunden eller helt försvinner. Om Sartre säger han exempelvis att dennes existentialism beror på filosofens (hypotetiskt antagna) homosexualitet (!). Idédiskussionen ersätts av psykoanalytiska trollkonster.

Dessa invändningar till trots måste det sägas att ur boken framträder bilden av en man som levt med och lärt av litteraturen och använt den som redskap för den egna självförståelsen och för förståelsen av tidens problem.

Det finns alternativ till seminarier och anemiska exeges.

Jag skriver detta i en stuga på Öland. Det är i slutet av juni och utanför mitt fönster står en blommande syren, yppig och tung med sina fullmogna blomklasar. Och jag kommer att tänka på vad Goethe säger i *Faust*:

Min dyre vän, grå är all teori,
men livets gyllne tråd är grönt.

Kjell Espmark. DIALOGER. 167 s. Norstedts 1985. Pris: ca 108:-

ISBN 91-1-84-3592-0

Arne Melberg. FÖRDÖMDA REALISTER. Essäer om Cederborgh, Almqvist, Benedictsson, Strindberg. 104 s. Norstedts 1985. Pris: ca 79:-

ISBN 91-1-853001-X

Artur Lundkvist. VANDRINGAR BLAND BÖCKER. Urval och inledning: Mganus Bergh och Francisco J Urig. Arbetarkultur 1985. Pris: ca 125:-

ISBN 91-7014-197-5

Rid i natt!

Delfinserien

□ När Vilhelm Mobergs roman *Rid i natt* började översättas till tyska 1943, infördes en märklig appell i den ursprungliga texten. Det är ett avsnitt, som alltmär glider över i öppen agitation. Direkta uppmaningar till väpnad kamp finns insprängda i den tyska översättningen. Tillsammans rör det sig om fyra sidor text, som på ett förvånansvärt skickligt sätt anknyter till Mobergs språk, skriver artikelförfattaren Bo Alvberger. *Förr och Nu* publicerar här också för första gången det tyska tillägget på svenska.

zistiska Tyskland gick budskapet ändå fram. Från att ha varit en författare, vars böcker utnyttjats som stöd för Blut und Bodenideologin, brännmärktes Vilhelm Moberg nu som Tyska Rikets Fiende. Hans böcker förbjöds i Tyskland och i de länder som stod under tysk ockupation. »Mitt livs största utmärkelse», skrev Moberg vid ett senare tillfälle.

Rid i natt kom ut på hösten 1941. Då hade de transitotrafiken pågått i månader och kulminerat under sommaren med att en hel tysk division fått föras från Norge genom Sverige till Finland — som förstärkning av den tyska sidan i kriget mot Sovjetunionen. Det taktiska tigandet var anbefallt från högsta ort. För Vilhelm Moberg framstod Sverige som ett tyskt lydrike.

I alla de stora dagsidningarna recenserades *Rid i natt* under oktober månad. Den fick ett lysande mottagande och även om parallellerna till samtiden drogs med viss försiktighet, tycks litteraturkritikerna ha känt det angeläget att likväl på något sätt markera sin uppslutning bakom bokens budskap. Svagast i det avseendet var nog Anders Österling, som i sin anmälan i *Stockholms-Tidningen* tog fasta på de drag som stämde överens med den tyska 30-talsuppfattningen av Moberg. Men avslutningsvis skriver Österling, att detta är »äkta berättarkonst i beredskapens tecken».

1943 påbörjades en översättning till tyska, vilken året därpå i färdigt skick överlämnades till emigrantförlaget Bermann-Fischer, som under kriget var verksam i Sverige. Finansiellt var det beroende av Bonniers och det var också härifrån initiativet kom att på tyska ge ut några aktuella svenska författare.

— Motstå den onde herren! Slå ner honom! Kom med oss! Res er och kom! Slå ihjäl tysken! Slå huvudet av honom! Stegla honom! Kom med oss! Sådana direkta uppmaningar till väpnad kamp finns insprängda i den tyska översättningen. De kommer först i slutet av boken i kapitlet *Natten vill skipa rättvisa*. Tillsammans rör

det sig om fyra sidors text, som på ett förvånansvärt skickligt sätt anknyter till Mobergs språk. Läsaren tilltalas direkt och uppmanas mer och mer inträngande att ta upp kampen mot det tyska förtrycket.

Översättningen av *Rid i natt* (*Reit heut nacht*) gavs ut av trycket först 1946, ett helt år efter den tyska kapitulationen. Den kom alltså för sent för att bli till en budkavle om uppror mot nazismen. Om nu detta var avsikten. Det vet vi ingenting om. Att det i den tyska översättningen smugglats in ett sådant upprop var det inte heller någon som märkte, förrän en språkforskare i Örebro gick igenom de båda versionerna sida för sida. Det var 1971, som Sabine Engström gjorde upptäckten i samband med att hon studerade hur Mobergs arkaiserande språk överförts till tyska.

— Man behöver inte läsa särskilt uppmärksamt för att märka, att det här anslås en helt annan ton än i resten av romanen. Den historiska bakgrunden trängs nästan helt undan och *någon* vänder sig plötsligt direkt till läsaren, tilltalar honom, uppmanar honom, skriver Engström i en kort anmärkning i uppsatsen om översättningen.

Varifrån kom den inskjutna texten? När Sabine Engström 1971 gjorde sina efterforskningar, var de berörda huvudpersonerna ännu i livet. Förlagschefen Gottfried Bermann-Fischer svarade med ett brev från sitt Casa Fischer i italienska Pieve de Cadimajore, att han aldrig känt till saken. Översättaren Verner Arpe är den ende, menade Bermann-Fischer, som skulle kunna ge en förklaring. Men Arpe, en tysk skådespelare som 1937 kom till Sverige och senare blev professor i teaterhistoria i Stockholm, var också helt okunnig om den insmugglade texten. Han hade själv läst korrektur flera gånger utan att finna något tillägg. Den färdiga boken läste han aldrig och fick kännedom om det märkliga falskariet först genom Sabine Engström.

— Tillägget måste ha gjorts antingen av någon på förlaget i Stockholm eller på tryckeriet, som låg i Schweiz, förklarade Arpe.

1971 var Vilhelm Moberg sysselsatt med sitt stora arbete *Min svenska historia*. Även för honom var det tyska tillägget en fullständig nyhet.

— Det var en verklig sensation Du kom med: Nog har det många gånger hänt att man *strukt* i utländska versioner av mina romaner, men detta är första gången man har *skrivit till*, berättade författaren i ett av sina brev till Sabine Engström. I samma brev menar Moberg, att den som skrivit till lägget troligen var »en tysk flykting i Sverige, som ville förstärka min romans propagandaverkan med att sätta in detta »flygblad» eller appell: Han drevs av samma hat mot Hitlerregimen som författaren till *Rid i natt* gjorde».

— Det som gör denna historia märklig och betydande, fortsätter Moberg, det är den bild den ger av tillståndet i Sverige åren 1941 - 42, då Sverige i realiteten var ett tyskt lydrike: Tyska flyktingar var förstummade, förbjudna att driva politisk propaganda — och så använder de sig av en

svensk författares roman för att egga till uppror mot Hitler ... Det är gripande på ett sätt.

Mycket gärna hade Vilhelm Moberg velat »göra någonting av saken», men det blev tyvärr aldrig tid till det. Ett par år senare gick författaren bort, ännu bara i början av sin svenska historia. Och omständigheterna kring den antinazistiska appellens tillkomst är fortfarande höljda i dunkel.

Fotnot

Bermann-Fischers utgåva lär aldrig ha nått den tyska bokhandeln. Den enda version av *Rid i natt* som spritts i Tyskland kom 1965 på Verlag Volk och Welt i Berlin/DDR. Detta var Verner Arpes gamla, mycket fina översättning — inklusive det mystiska tillägget! På svenska har denna klassiska roman inte funnits tillgänglig i bokhandeln det senaste decenniet. Nu föreligger en ny, bunden men prisbillig utgåva till gagn för alla som fått aptiten väckt genom TV-serien.

Det tyska tillägget

Denna text, som här publiceras för första gången på svenska, är den märkliga appell som smugglats in i den tyska översättningen av Vilhelm Mobergs *Rid i natt*. Den inleder kapitlet *Natten vill skäpa rättvisa*. De första orden är korrekt översatta. Sedan glider det tyska tillägget alltmer över i öppen agitation. Efter tre och en halv sida upprepas de inledande orden — med undantag av att *mörkret* bytts ut mot *den långa natten*. Översättningen följer nu originaltexten fram till kapitel-

lets slut. Där har ytterligare en halv sidas agitation tillfogats, som summerar tankarna i det tidigare tillägget.

I en något avvikande version offentliggjordes denna tyska text först i förlagskiftet *Neue Rundschau* (Berlin) av den 6 juni 1945 under rubriken »*Människans prövning*. Ett kapitel ur romanen *Rid i natt* av Vilhelm Moberg». Efter texten angavs att det rör sig om en översättning »från svenskan».

Mörkret var återkommet. Det omvärvde människorna och husen i byn och det var djupare än något som ögat någonsin hade skådat. Gamla vithåriga män som hade sett skogar växa upp och falla, skakade på huvudet och sade: Så mörk har vi aldrig sett jorden förr. Denna vinter härskade den tyske herren över bönderna i byn. Han hade kommit med sin trälord och hade berövat de fria männen deras rätt. Ännu hade inget öga i byn sett honom. Han befallde genom andras munnar, han tvingade genom andras lemmar, han slog och stack med andras händer. Han plågade bönderna genom sina edsvurna män. Han hade fått deras tungor att tiga. Av fruktan kvävdes orden i halsen.

Denne herre kom till dem med sin tyska trälord. Han kom till dem med sina fogdar och drängar, med sina utridare och tjänare. Och en stämman ljuder genom natten: Slå ner honom! Gör er fria! Stämman hörs plötsligt bakom ett hus, det är ett viskande när man går förbi, som ett mumlande genom nyckelhålet: Motstå den onde herren! Slå ner honom! Kom med oss! Res er och kom! Slå ihjäl tysken! Slå huvudet av honom! Stegla honom! Kom med oss!

Och männen i byn lyssnade. Somliga blev så djupt förskräckta, att de låtsades som om de ingenting hade hört. Inom andra tändes en gnista av eld och den brände och värkte och lämnade dem inte. Den blev till en ständigt pyrande eld av oro, till en pina och en tagg. Slå ner honom, som tagit vår rätt! Slå ner hans hantlangare, som gör oss till slavar! Ett bud om frihet går genom landet! Res er och kom med! Kom med oss!

Vill du vara en fri man — eller vill du det inte? Du måste svara: antingen ja — eller nej. Det är ditt enda val. Något tredje finns inte. Och du är tvungen att välja. Du kan inte fly undan genom att tiga. Antingen — eller.

Detta är budskapets mening och mål: Vill du vara fri eller inte? Om du förblir stum, om du inte svarar utan flyr in i din tystnad, då är ditt svar nej. Och du godtar

ofriheten. Är du inte med oss, när vi vill göra oss fria, då är du *mot* oss.

Detta är människans stora val, som hon förgäves försöker undandra sig. Inför detta val ställdes hon i tider som var före oss och hon kommer åter att ställas inför det i tider som synes oss långt borta. Och nu står *du* inför detta val: bejaka eller förneka? Vill du vara fri — eller vill du det inte?

En gnista från löpelden flammade upp i människans hjärta. Den brände och värkte och gav dem ingen ro. Den lämnade dem inte ens ifred under nattens sömn. Den höll dem vakna i långa timmar och ställde dem åter och åter igen inför det stora valet.

Du vill — men du vågar inte? Du är inte ensam om att äga ditt liv, för du har hustru och barn, som också har del i det? Du menar, du äger ingen rätt att utsätta din hustru och dina barn för lidande och elände? Du har utsäkter, som måste godkännas? Och vad kan jag egentligen göra, menar du? Jag har aldrig varit någon kämpe, jag kan inte utträtta mycket. Jag känner mig inte kallad att stå upp till kamp mot den store och mäktige herren. Och om en mer eller mindre går med, så betyder det inget. Är det så, du menar? Men medan du ligger i nattens ruvande mörker och inte finner någon sömn, skall du tänka: Om alla andra gör som jag? Om alla andra män uteblir och säger, vad kan väl en mer eller mindre betyda? Om alla andra ursäktar sig med, att de har hustru och barn? Om alla talar som du: Jag kan utträtta så litet och jag känner mig inte kallad till kampen mot den store herren. Jag vill visserligen vara fri — men jag kan inte gå med, när frihetens bud kommer. Om alla män tänkte denna tanke och följde den i sina gåringar, då vet du, vad som skulle hända. Du vet, vem som skulle vinna kampen. Du vet, att ni alla skulle vara tvungna att leva vidare i slavens armod. *Du vet, att friheten skulle försvinna från jorden.*

Du vill vara fri — men andra män skall offra sitt liv för din frihet. Du vill köpa dig den med andra mäns blod. Valet gäller dig

nu och du kommer inte undan med en ursäkt. Du skall veta: Dagen är kommen, då människorna i detta land blir uppdelade i två skaror. Vardera går sin väg. Människorna kommer nu att gå såsom genom ett stort säll. Somliga kommer att falla igenom, andra stannar kvar. Människor av ett tredje slag kommer inte att leva i denna värld. Det finns bara de som utsöndrats och de som stannar kvar. Det finns bara sådana som svarar jakande eller nekande på frågan: Vill du vara fri — eller vill du inte vara fri? Så ställes man efter man i byn inför människans stora val — inför människans prövning.

&&\&\&\&\&

Men i dessa dagar ilade ett bud med en hemlig lösen genom landet: Lyssna! Slå ner honom! Vi vill göra oss fria! Slå ner tysken, som binder oss! Lyssna!

En eld har börjat glöda i hemligheten. Det är en eld, som varken kan släckas med vattnen eller kvävas med jord. Det är en eld, som aldrig kan släckas av människohand. Det är en eld, som tändes i tider som ingen längre minns och den kommer att brinna i tider som ingen skall uppleva. Det är en evighetens eld.

Och nu, i trälldomens vinter, flamlar den upp och förkunnar de stora ting som sedan går ett budskap genom skall ske. Och sedan går ett århundraden, genom åren och århundraden, från tid till tid, från land till land: frihetens bud!

Översättning: Sabine Engström

BOKANMÄLNINGAR

Ansvariga:
Lars Andrée
Marianne Fors
Fridhemsgatan 46 B
852 42 SUNDSVALL
Tel. 060-11 70 24

Ill.:Kaj Stuart-Beck

Lars Ahlin. SJÄTTE MUNNEN. 204 s.
Bonniers 1985. Pris: ca 135:-

ISBN 91-0-046222-8

Medan Solstad flyr realismen och det uppdrag (en litteratur i folkets tjänst) han gav sig själv vid sextioåtlets slut, närmar sig Ahlin det enkla, avklarnade verklighetsberättande som han tidigare tagit så skarpt avstånd från.

Sjätte munnen handlar om en barn-
dom i tjugotalets Sundsvall, om kärleken
mellan far och son. Och där Solstad i bar-
net mest ser ett nallebjörnsobjekt (»Gutt-
ungen» i soffan), skildrar Ahlin barnet som
människa.

Slutsats: stor litterär oreda under himlen!

Margareta Zetterström

Per Ahlmark, Lars Gustafsson. FRIHET
OCH FRUKTAN. 22 brev. 207 s. Bonniers
1985. Pris: ca 105:-

ISBN 91-046413-9

En femårig brevväxling visar fram avgörande uppgörelser. Mot sjaskigheten i politiken i Ahlmarks fall, mot politiken som såddan i Gustafssons fall. Gustafsson pläderar mot värderelativismen, och övergången till jundomen är inte konstig i sitt sammanhang. Men vad skall vi andra ta oss till som inte vill leva under Rytmästarns regementet? Var hittar vi vårt texanska Austin? Här ligger en stor tragik fördold. Ahlmark visar en för svenska förhållanden besynnerlig ärlighet utan bekännelsehysteri och tycks ovanligt befriad från lojalitetssjukan. När får vi läsa omprövningarna från alla marxist-leninister, som tyst ställt in sig i socialdemokratis led. Kanske aldrig. Kanske för att det inte är någon omprövning, bara bvt av parti?

Carl-Eric Johansson

Ove Allansson, Stefan F Lindberg. SJÖ-MÄN. 240 s. Raben & Sjögren 1985. Pris: ca 338:-

ISBN 91-29-56753
I ord och bild passerar eldare, kockar, mat-roser, motormän, styrmän och befälhavare med flera revy.

Boken är ett jättearbete och en fin hyllning till sjömännen. De som gör grovjobbet för att förse landet med varor och exportin-komster.

Allanssons sätt att skildra sjömän från moderna storbåtar och gistna ångbåtar på de svenska sjövägarna och haven ger en bra bild av levnadsförhållandena då och nu. Kamratskap, slit, tränga baracker, rykande pannor, svett. Dofterna känns i berättelser-na.

Intrycken förstärks av utsökt fina bilder av bland andra Stefan F Lindberg.

De konkreta beskrivningarna blandas med faktaturor om facklig aktivitet, olyckor, handelsflottans storlek med mera.

Boken är värd vart enda öre. Därtill av-slöjar den vikten av en snygg skorstén.

Nils Funcke

António Lobo Antunes. DE FÖRRÄDDA. Övers. Marianne Eyre. 190 s. Forum 1985. Pris: ca 115:-

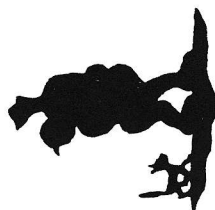
Portugisisk litteratur är misskänd. De för-rädda har, gissar jag, översatts och blivit en slags succé utanför Portugal främst av två skäl. Den har den vissnande kolonialmak-ten Portugals sista krig i Afrika som fond och stilen är otraditionell och precis så där modernistisk som vi förväntar oss att la-tinska prosa skall vara. En oslagbar kombi-nation med andra ord.

En numera rätt havererad person sitter på en bar och pladdrar sig igenom sitt liv in-för en anonym lyssnerska. Berättelsen föl-jer därför en hjärnas associationsbanor

med en hel del överraskningar som resultat, men också med en slags pratig okoncentra-tion.

Experimentet är djärvt, men ännu åter-står att skriva eller kanske översätta den bok som gestaltar detta dödsdömda krig och de människor som var både bödlar och offer.

Carl-Eric Johansson

Victoria Benedictsson. STORA BOKEN OCH DAGBOKEN. Volym III. Dagbok 1886 - 1888. Red. Christina Sjöblad. 450 s. Liber 1985. Pris: ca 181:-

ISBN 91-38-90538-4
»Och arbetet fordrar blod för att bevilja något», skriver Victoria Benedictsson på hotellrummet i Köpenhamn 12 december 1886. Hon arbetar med romanen *Fru Mari-anne*. Hon vill bli litterärt erkänd av littera-turkritikern Georg Brandes, som hon um-gåtts med och nu djupt älskar. Som obildad landsortskvinna kan hon väcka hans åtrå, men som självständig författare vinner hon inte hans litterära vänskap.

Året därpå dömer han ut romanen *Fru Marianne*. Då blir hon hans älskarinna, men förlorar även hans kärlek. Osentimen-talt gestaltar denna olösliga konflikt i dag-bokens skakande dokument från mötet till hennes självmord i juli 1888: »'Fri kärlek' har förgiftat mitt lif - - kärlek? - - hvilket namn för en sådan sak!» - - »Din lära ha-tar jag, / - - - /! Den har intet med fri kär-lek att göra. Intet!»

Anne Lidén

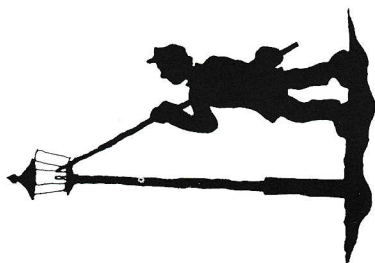
Ragnar Boman, Mats Edman, Jan Mosan-der. VITA MILJONER ... OCH SVAR-TA. Så granskar du företagen. Ill. 217 s. Tiden 1984. Pris: ca 99:-

ISBN 91-550-3111-0
Faran med handböcker är att man lätt in-billar sig att man hittat en genväg till stora och svåra kunskapsområden. Men är man medveten om den risken kan man ha stor nytta av dem.

Vita miljoner ... är i första hand avsedd för journalister som vill lära sig företagsbe-vakning och ekonomijournalistik, men bo-ken torde kunna vara till glädje även för exempelvis fackföreningsaktiva.

Vad den visar är att det privata näringsli-vet är långt ifrån så slutet och otillgängligt för insyn som man kan fests tro. Förfat-tarna tipsar om en rad olika informations-vägar, står till tjänst med lathundar, käll-förteckningar och litteraturförslag. En mycket användbar bok — så länge man inte tror att den gör en till fullfjädrad företagse-konom.

Eva Bäckstedt

Margareta Berger. ÄNTLIGEN ORD FRÅN QWINNOHOPEN! Om kvinno-press under 1700-talet. Ill. 171 s. Akademi-litteratur 1984. Pris: ca 55:-

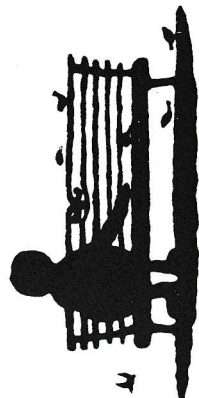
ISBN 91-7410-261-3
Det är svårt med feministisk facklitteratur. Å ena sidan är man glad att få del av kun-skaper som den konventionella forskningen förbiser, å andra sidan störs man av de ideologiska vinklingarna.

Margareta Bergers studie över de första kvinnotidningarna i Sverige, England, Frankrike och det tyskspråkiga Europa är ett exempel på detta.

För min del kunde Berger ha ägnat sig mera åt att redovisa texterna i *Frustrugo Bibliothek* och *Fruentimers Port-Feuille* än åt att spekulera i att somliga anonyma skri-benter måste vara kvinnor eftersom de har sympatiska åsikter (!).

Ämnet är intressant och hade varit för-tjänt av en mer stringent framställning. Det bästa med boken är att den ger uppslags-sän-dar för den intresserade att forska vidare på egen hand.

Eva Bäckstedt

Nils Beyer. DEN UNGE HJALMAR BRANTING. 223 s. Norstedts 1985. Pris: ca 150:-

ISBN 91-1-853042-7
Den unge Hjalmar Branting är en vacker bok. Ljusblå. Med fint papper, läsvänlig typografi och många bilder. Men något nytt av intresse innehåller den inte.

Syftet är att riva helgonglorian av Branting. Men inte ens skvallret är nytt, utom i så fall det sensationella avslöjandet att han skaffade sig gonorré hos horor i Uppsala. För den som inte tror på helgon eller familjeidyller, inte tycker det privata är det mest spännande och inte delar den borgerliga uppfattningen att enstaka individer — hjältar, änglar eller bänglar — skapar historia har trots höviskhet och officiell socialdemokratisk historieskrivning mer att hämta hos Zeth Höglund, Ture Nerman eller i *Bilden av Branting* med bidrag av bla Gunnar Gunnarsson och Per Meurling.

Marie-Louise Persson

Heinrich Böll. ARVET. Övers. Eva Liljengren. 138 s. Bonniers 1985. Pris: ca 105:-

ISBN 91-0-046079-6
Arvet är Bölls andra roman, skriven omkring 1948/49, hittills opublicerad tills den enligt förlagstexten »återfanns i ett universitets- och bibliotekssammanhang» (tysk utgåva 1982). Gisslandet av kriget och den genomträngande blicken »bakom den rosafärgade fasaden» (s 18) i restaurations Västtyskland — dessa genomgående teman i Bölls produktion finns där, den lågmälda och genom ironin avslöjande stilen samt ett visst patos likaså. I romanen skisseras krigets skenbart lugna tristess vid västfronten och dess blodiga inferno vid östfronten. Meningslösheten samt nazismens och militärapparatsens maktanspråk framträder tydligt, »sammanfattade» i ett opåtalat mord. Mördaren, en officerare, deltar framgångsrikt i den tyska återuppbyggnaden. Ramberättelsen knyter krigs- och efterkrigstiden ihop. Arvet verkar. Författaren »lämnar sanningen i arv», som det heter på bokens sista rad.

Martin Grass

Frank Close. DEN KOSMISKA LÖKEN — Kvarkar och universums natur. 194 s. Mannerheim & Mannerheim 1985. Pris: ca 135:-

ISBN 91-7770-011-2
Modern partikelfysik är inte helt lättfattlig. Ändå har Frank Close, engelsk forskare och kvarkteoretiker, försökt behandla ämnet så att både läsare med ganska ringa naturvetenskaplig bakgrund och forskarstuderande i fysik skall kunna ha behållning av det. Han lyckas tämligen väl! Modern fysik bygger på matematik, bla algebra och gruppteori. Boken innehåller trots detta ingen besvärlig matematik utan författaren har klarat av att verbalisera de matematiska sambanden. Boken är uppbyggd kring en löpande text med ett stort antal väl illustrerade »fördjupningsrutor». Den har genom översättaren, vilken fö inte någonstans krediterats, aktualiserats fram till 1985 med ett flertal intressanta anmärkningar. *Den kosmiska löken* är den idag bästa populära boken på svenska om materiens minsta (!) bygghstenar, kvarkarna.

Thomas Ahlqvist

Robert Darnton. BOKEN I RÄNNSTENEN. Bland författare, kolportörer och boktryckare i Upplysningstidens undre värld. Övers. Ulf Gyllenhak. 232 s. Ordfront 1984. Pris: ca 115:-

ISBN 91-7324-206-3
Den etablerade kulturens korporativa struktur är rätt gånge genom århundradena. Ju mer sluten stat, desto mindre intellektuell rörlighet och frihet. Samtidigt framkallar situationen själv de motkrafter som undergräver stabiliteten. De som stängs ute från etablissemangets gemenskap inleder en förbittrad kamp mot det samma. Beskrivningens aktualitet har bevarats sedan l'ancien regime's sista decennier, som behandlas i en av 1984 års intressantaste boknyheter. Darnton ger en rad fängslande personporträtt från detta litteraturs botenskt utänför litteraturhistorien.

Censuren och förläggarskråets privilegier innebar att den litterära förnyelsen kom underifrån. »Smutsförfattarna» skrev antiklerikala och politiska pamfletter, satirisk hovpornografi eller vad som bestäldes. Den illegala bokmarknaden utgjorde dessutom en förrevolutionär kapitalistisk marknad, som spred den »smuts» som underminerade samhällsordningens legitimitet.

Efter revolutionen blev de flesta av de nya författarna fram ur detta bottenskt.

Mats Miljand

Anne Edwards. SONJA. En bok om Lev Tolstoj's hustru. Övers. Hans Björkegren. 440 s. Legenda 1984. Pris: ca 115:-

ISBN 91-582-0502-0

Gerd Reimers. MAKA OCH OMAKA. 20 porträtt av berömda mäns mindre kända hustrur. 218 s. Legenda 1984. Pris: ca 72:-

ISBN 91-582-0598-5

Att vara en berömd mans hustru har ofta inneburit att leva i hans skugga. Detta är naturligt och gäller också berömda kvinnors män, även om dessa är betydligt färre. Men vad innebär det mer konkret att vara en »stor» mans kvinna? Att kvinnan står för markjämsten är än idag snarare regel än undantag, men hustrun till ett geni ska dessutom inspirera, uppmuntra, renskriva, ge idéer och uppslag...

Anne Edwards söker visa hur livet kan ha »tett sig för Lev Tolstoj's hustru Sonja. Boken är tyvärr alldeles för lång och seg. Gerd Reimers porträtter kort tjugor berömda mäns kvinnor. Hon vill ta fram den ur anonymiteten och se hur de levat. Albert Einsteins omdöme om Konstanze Mozart, som en svart spyfluga i barnstemsmassan, bör tas med en nypa salt. Kvinnan hjälper snarare än hon stjälper.

Marianne Fors

Folket i Bild. TIDNINGEN SOM VAR EN
FOLKRÖRELSE. Bok I: 1934 - 1949. Bok
II: 1950 - 1962. Redigering och samman-
ställning Ivar Öhman. Förord till del II
Lars Furuland. 252 s./del. Tiden 1984.
Pris: för båda volymerna ca 360:-

ISBN 91-550-3059-9
ISBN 91-550-3045-9

Andra delens omslag pryds av Moa Martin-
son som underdånigt blickar upp mot stats-
minister Tage Erlander. Hon lämnar ho-
nom en bok på *den hundrade bokens fest*
1952. Den bilden sammanfattar urvalet och
delvis även gamla FIB's ställning.

Det viktigaste med Folket i Bild syns mig
vara att där publicerades en litteratur som
vanligt folk fann det värt att bära ut på ar-
betsplatserna. Men samtidigt minns vi att
tex Moa Martinson växte till författare ut-
anför FIB. FIB stod alldeles uppenbart ut-
anför den akademiska litteraturen.
Tidningen kunde aldrig helt underordnas
den socialdemokratiska kulturpolitiken och
blev först efter sin nedläggning allmänt ac-
cepterad.

Folket i Bild/Kulturfront arbetar vidare i
samma tradition.

Lars Andrée

Kjartan Fløgstad. U3. Övers. Inge Knuts-
son. 345 s. Forum 1985. Pris: ca 145:-

ISBN 91-37-08577-8
Det pågår en kritisk kartläggning av andra
hälften av det norska 1900-talet. Det är en
grupp relativt unga författare som utför ar-
betet; Dag Solstad, Jon Michelet, Tor
Obrestad och Kjartan Fløgstad är några
namn.

Fløgstad har gjort ett försök att skildra
50-talet i sin roman *U3*. Med det kalla kri-
get som klangbotten följer vi pilotens Alf
Hellot, utbildad i USA, och människorna
runt honom.

Crescendot i romanen utspelas mot bak-
grund av U2-affären, då ett amerikanskt
spionplan på väg till Nordnorge sköts ned
över Sovjet. Ett mystiskt flygplan, »Svarta
damen», flyger på hög höjd över Norge.
Alf Hellot ger sig iväg för att hejda det...

U3 är en rik roman med flera bottnar.

Staffan Glassel

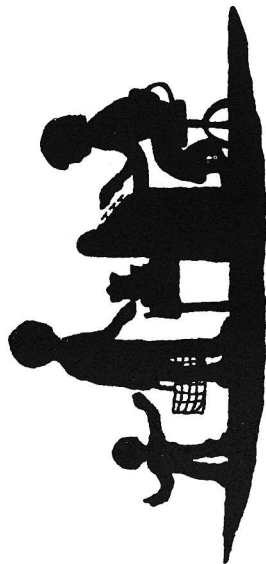
Inger Fredriksson. ANDERS ZORN —
Mannen, Mästaren, Myten. III. Formg.
Leif Thollander. 77 s. Bildförlaget Öppna
Ögon 1984. Pris: ca 130:-

ISBN 91-85906-271

Inger Fredrikssons »essä om det manliga
ögat» handlar om det hon avskyr hos Zorn
och hans måleri. Kritiken genomsyras av
sötsur irritation; Zorn är oblyg, bråkande i
sin uppkomlingsmentalitet, gubbsjuk, en-
formig, själlös, streberaktig, flitig, senti-
mental, vulgär, primitiv, anstötlig, patriar-
kalisk och voyeuristisk. Författarinnan
rodnar av skam och blir ängslig när hon ser
hans målningar av nakna modeller, de »dö-
dar kvinnan» och är »dött kött».

Hon anklagar även Zorn för att tycka
bättre om att måla än att prata om konst:
»När Zorn möter en vacker kvinna är hans
första tanke, henne vill jag måla. *Inte* hen-
ne vill jag lära känna, utbyta tankar med.»
Zorn och hans modeller står nog rycken för
denna kritik. Feta bakar är ju runda. Och
Zorn var en urstyv målare!

Anne Lidén

Folke Fridell. NÅGOT SKYMMER VÄ-
GARNA. Roman. 267 s. Författarförlaget
1985. Pris: ca 125

ISBN 91-7054-456-5

Skeendet i Fridells självbiografiska roman
är 1920-tal, en tidsstämning av nykterhets-
loger, anti-militarism och bruksanda. Sven
Vidén, författarens alter ego, är en föräld-
ralös 18-åring som tvingar sig fram genom
tillvaron pressad mellan storvulna ideal och
bistra verkligheter. Anti-militarist gör han
ändock militärtjänst och i den utförliga
skildringen därav finns bokens bästa del.
Fridell skriver en mycket mjuk och följsam
prosa med ett lite kärvare inslag av självviro-
ni och humor. Det är på detta sätt han gör
konst av en period i sitt liv som egentligen
inte har någon självskriven dramatik. Det
är så en berättelse andas och lever, och just
skildringen av beväringstiden är fylld av
iakttagelser och händelser som roar och un-
dervisar. Från sin åldriga utsikt skriver Fri-
dell en vacker text med ödmjukhet och fina
småleenden.

Jan Olov Nyström

Paavo Haavikko. DIKTER. I urval och
tolkning av Bo Carpelan. 246 s. Atlantis
1985. Pris: ca 115:-

ISBN 91-7486-380-0

Vid sidan av Saarikoski står Haavikko som
den riktigt store finske efterkrigspoeten.
Det som förenar dem är språkvirtuositeten,
det obesvärade språnget mellan natur och
kultur. Haavikko skriver dock mer reflex-
ivt, mer betraktande än den i allt deltagan-
de Saarikoski. Haavikkos hållning är skep-
tikerns, påminner på detta sätt lite om Jo-
hannes Edfelt och prövar i likhet med den
ne-allehanda versmått, lyckas särskilt väl
med det svåra prosapoemet. Carpelans ur-
val ger en bra bild av Haavikkos förändra-
de dikt alltsedan »Broarna» (1949 - 50). Se
hur Paavo Haavikko arbetar med naturen
som vilopunkt och som hävstång för mora-
lisk diskussion, se hur han startar i en stilla
sogsdunge och fortsätter i livsvis reflekti-
on.

Trygve Lundh

Berta Hansson. KAMRATPORTRÄTT. Teckningar och dagboksblad. Ill. 68 s. Bildförlaget Öppna Ögon 1984. Pris: ca 95:-

ISBN 91-85906-263
Konstnären Berta Hansson har tidigare gett ut två böcker med porträtt av barn. I hennes nya bok är det kvinnliga konstnärskollegor hon skildrar i bild och ord. De kärva porträttteckningarna av Siri Derkert, Maj Bring, Vera Nilsson, Ninnan Santesson, Hannah Ryggen och Maja Braathen komplementeras med dagboksanteckningar. Teckningarna är gjorda vid gemensamma mödelteckningsstunder och andra samlade komster, de är föga insmickrande men ofta humoristiska och ibland rörande, som när Berta Hansson ömsint tecknar den äldre Siri Derkert. Tyvärr saknar dagboksanteckningarna datum. Det är en brist, eftersom texten därigenom ges en tyngd som den inte har. Det hade också varit intressant att veta åtminstone de olika årtalen. Teckningarna är väl reproducerade, och layouten är tilltalande enkel.

Ulla Wennberg

Björn-Erik Höijer. DET SVÅRA LIVET. En berättelse om Martin Skoog. 235 s. Bonniers 1985. Pris: ca 125:-

ISBN 91-0-046224-1
Detta skulle alltså vara »en fångslande berättelse om en diktares tillblivelse, tillika en exposé över ett väsentligt decennium i svenskt kulturliv» om man ska tro baksidestexten. Utan att polemisera vill jag hellre kalla det en pratig och likgiltig självbiografi som bara sällan förmår fungera som litteratur men som oftast är bekännande privat och småskuren och nästan pinsamt dåligt skriven. Berättelsen får styrkraft och en smula innehåll i bokens senare del där fyrtioalets litterära värld får huvudrollen och familjelivet sjunker undan. Men det är en tillfällig ljusning, snart nog dräsar texten ihop igen och förblir tråkig till slutraderna; språk, komposition, dramatik ... nej, nu spiller vi inte mer tid på den boken.

Jan-Olov Nyström

Bengt Jangfeldt. KÄRLEKEN ÄR ALLTING HJÄRTA. Vladimir Majakovskij — Lili Brik. Brevväxling 1915 - 1930. Övers. Lars Erik Blomqvist. Ill. med fotografier. 319 s. AWE Gebers/Norstedts 1984. Pris: ca 145:-

ISBN 91-20-07173-6

Är det intressant att läsa privatbrev som i stort sett inte innehåller annat än vardagliga händelser? Brev fulla av ständigt upprepade kärleksord?

Breven poeten Majakovskij och hans kvinna Lili Brik utväxlade ger inte så mycket i sig själva, även om en och annan fyndig formulering fastnar i minnet. 1928 skriver Majakovskij från Paris: »Konstnärerna och poeterna är värre än slemmiga ostron ... Förr tillverkade fabrikanterna bilar för att kunna köpa tavlor, men nu målar konstnärerna tavlor bara för att kunna köpa bilar».

Men sammantagna med Jangfeldts inledande text och framför allt hans omfattande notapparater blir breven i *Kärleken är alltings hjärta* givande läsning. Just kommentarerna är nog det intressantaste; de innehåller en hel del information om det kulturella och politiska klimatet i det unga Sovjetunionen.

Marianne Fors

Alf W Johansson. PER ALBIN OCH KRIGET. 480 s. Tiden 1985. Pris: ca 165:-

ISBN 91-550-3015-7

Trögt skriven med felaktiga slutsatser.

Så kan Johanssons bok om Per Albin och andra världskriget sammanfattas.

Boken är på många sätt en gedigen genomgång av regeringens agerande under kriget. Men det som präglar Johanssons syn på Trots Allt! och övriga antifascister är njugghet.

Johansson anser att den svenska politiken var försiktig men att neutraliteten ständigt var målet och att den »mer (var) en principernas än en konjunkturernas politik».

Ack så fel. Redan faktaunderlaget i Johanssons egen bok visar hur Per Albin stod med fingret i vädret och kände efter.

På en punkt var dock Per Albin klart emot eftergifter, vilket också Johanssons konstaterar. Det var när kriget vänt, som Per Albin i neutralitetens namn var återhållsam med beslut som var fördelaktiga för England med flera.

Nils Funcke

John Landquist. OM STRINDBERG. Per-sonen och diktaeren. Redigering och kommentarer av Solveig Landquist. Inledning Lars Dahlbäck. Ill. med foto. 379 s. Legenda 1984. Pris: ca 170:-

ISBN 91-582-0611-6

John Landquist arbetade länge med Strindberg. Hans ställningstaganden pendlar mellan det berömda utropet i Strindbergsfjeden: *Strindberg har rätt* (1910) och den trötta kommentaren »Jag litat inte på honom som person, tycker inte riktigt om honom och likväl är han den författare, som mer än någon annan ger mig glädje ...» (1932). Texterna från 50- och 60-talen saknar den spänst och livfullhet som utmärker de tidiga artiklarna. Landquists freudianska inriktning ger många goda infallsvinklar till Strindbergsläsningen och det är lätt att ta till sig hans åsikter om Strindberg.

Inga Gustafsson

Bli medlem i Förr och Nu. Inträdesavgiften är från 1984-06-01 100 kr.

FÖRR OCH NU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKEKULTUR

Göran Printz-Påhlson. SÅG MINNS DU SKEPPET REFANUT? Samlade dikter 1950 - 1983. 153 s. Bonniers 1984. Pris: ca 90:-

ISBN 91-0-046342-6
Man skulle kunna räkna upp rätt många attribut med hemortsrätt framför namnet Göran Printz-Påhlson: intellektuell, humanist, beläst, samhällsmedveten, humorist, frisk, bitisk osv osv.

Diktarna är komprimerade och flerskitade till tusen. Stor beläsenhet skall till för att hänga med i de mytologiska/historiska piruetterna. Det hindrar inte att normal-svensson får full valuta och råge till av det han lyckas fånga.

Dagens vattenkammade lyriker klipper Göran Printz-Påhlson till så det hörs:

»...nu har vi ju fått en verkligt folklig mjuklyrik till slut, så jämn och polerad att man inte kan få nageln in i några skarvar...»!

Så sant, så sant...

Birger Andersson

Carl Fredrik Reuterswärd. MAKING FACES. Förford Michel Tournier, Per Bjurström. Ill. 180 s. Liber 1984. Pris: ca 170:-

ISBN 91-38-90517-5
Making faces är en tjugig bok. Snitsiga porträtt av kulturpersonligheter, texter på fyra språk, sober layout med inte alltför prägligt yttre utan lagom trendigt pappersbrunt omslag. Men visst är porträtten bra. Reuterswärd använder friskt olika stilar för att karaktärisera sina modeller. Léger är ritad med »sina» egna streck, och Picasso med picassiska streck. Bäst är de helt enkla teckningarna utan många åthävor, såsom porträtten av Pontus Hultén, Evert Lundquist eller Lennart Rohde.

I en annan tid, med bruk för skickliga porträttörer, hade nog Reuterswärd varit Den Uppburne Mästaren. Nu tycks tyvärr porträtterandet mest vara en bisyssla för denna annars något mondäne vitsmakare.

Ulla Wennberg

William Shakespeare. JULIUS CAESAR. Övers. och förord Thomas Warburton. 111 s. Ordfront 1984. Pris: ca 76:-

ISBN 91-7324-231-4
Det är en stor insats Ordfront gör genom att ge ut Shakespeare i modern tolkning. *Julius Caesar* är det femte dramat som kommit ut på kort tid. Thomas Warburtons nyöversättning är utmärkt. I sitt förord framhåller han nödvändigheten av att ständigt omtolka de stora dramatikernas verk, då örats känslighet är större än ögats. Men också för läsaren erbjuder hans översättning en sann njutning. Ett litet smakprov:

»Jag vill ha välmående män omkring mig, slätkammat folk som sover gott om natten.

Den magre Cassius har så svultna ögon; han tänker alltför mycket: såna män är farliga.»

Sagt av Caesar dagen före mordet.

Christina Ericsson

Birgitta Troitzig. DYKUNGENS DOTTER. En barnhistoria. 280 s. Bonniers 1985. Pris: ca 140:-

ISBN 91-0-046237-3
Sagan om dykungens dotter, titeln lånad från H C Andersen, är sagan om människan och den sociala ordning, som i accelererande takt leder bort från allt vad sann mänsklighet heter.

Birgitta Troitzigs bok om en handfull människor i 1900-talets Skåne riktar ett klistrat skarpt ljus på den nakna verkligheten. Bilden är ingalunda ny för den som har ögon att se med (sådan är systemet, så ser det ut och så verkar det) och sliter obarmhärtigt loss de sårskorpor förträngningsmekanismen årrat oss med. Salt i sår kan vara nyttigt!

Språket är suggestivt, bitvis andlöst skönt i sin poetiska förtäining.

En stor författarinna har talat.

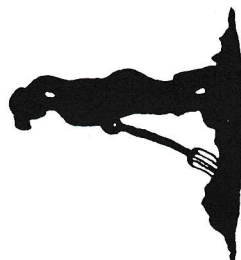
Birger Andersson

Antti Tuuri. EN DAG I ÖSTERBOTTEN. Övers. Bengt Pohjanen. 269 s. Norstedis (Panter) 1985. Pris: ca 110:-

ISBN 91-1-851101-5
Berättelsen om den heta dag då arvet skiftas och familjen drar åt olika håll fram till konflikten, det nakna våldet och dunkla krafterns spel har redan renderat Tuuri Nordiska Rådets litteraturpris för i år. Mycket har sagts om den säregna berättelsen som förenar must och intensitet med en egendomligt återhållen berättarteknik.

Det är en styv berättelse, vård mycken ros, men jag undrar över Pohjanens översättning. Tuuri sågs skriva på »ren» finska, men Pohjanen överför det lakoniska språket till en form som varken är österbottendialekt av finlandssvenska eller någon av mig känd svensk variant. Det gör att det klingar egendomligt, orden kyler den heta berättelsen.

Tryggve Lundh

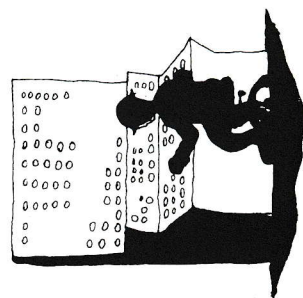

Lars Widding. BROTT OCH FLYKT. En dokumentär berättelse om CJL Almqvist. Efterskrift Germund Michanek. Teckningar Gunnar Brusewitz. 220 s. Norstedis 1985. Pris: ca 150:-

ISBN 91-1-841742-6

Widdings kompilat har två uttalade syften, att bevisa Almqvists skuld och att betvinga läsaren. Widding presenterar Almqvists eget försök att påvisa sin oskuld och skriver att ingen världslig domstol skulle kunna godta sådana »fantastiska» förklaringar. I bilagor till texten publicerar Widding Almqvists brev och utbrister: Se hur »Almqvist hela tiden blandar uppenbara lögnar med halvsanningar och sanningar!» Men de exempel Widding presenterar är enkla anmärkningar om att Almqvist tagit miste på tidpunkt eller hittat på en historia kring flykten. I efterskriften godtar Germund Michanek Lars Krumlindes undersökning om Almqvist och avskedet från Nya elementarskolan i Stockholm (se *Förr och Nu* 2/85). Jag menar att Victor Svanberg i sin essä *En samhällsfiende drivs i landsflykt* (Debat och Värdering. Cavefors 1978), gör den motsatta ståndpunkten trovärdigare.

Lars Andrée

François Voltaire. FILOSOFI I FICKFÖRMAT. Urval, förord, övers. och noter Olof Nordberg. 307 s. Norstedts 1985. Pris: ca 115:-

ISBN 91-1-851042-6

»— Ni tror alltså att min själ är på galärerna?

— Ja, och jag skulle vilja befria den.

— Men om jag trivs riktigt bra på galärerna?

— I så fall förtjänar ni att vara kvar där!»

Upplysningsfilosofin i ett nötskal. Filantropins begränsningar — det individuella ansvaret. Att bli människa — genom *tankens* befrielse. Borgarklassen lägger den ideologiska grunden för sitt maktövertagande.

Genom att läsa Voltaire går vi direkt till källorna. Vi känner kraften i nyordningens visioner, men även sprickorna där kapitalismens förruttnelse senare ska tränga in och förorena det klara tankeflödet. Och inser att tvåhundraåriga texter också kan lära oss något om vår egen framtid.

Dennis Zackrisson

Leif Zern. ÄLSKAREN OCH MÖRDAREN. Shakespeare och den andra spelplatsen. 202 s. Alba 1984. Pris: ca 120:-

ISBN 91-7458-678-5

I *Älskaren och mördaren* analyserar Leif Zern några centrala teman i Shakespeares dramatik. Han argumenterar för en tolkning som inte är psykologiserande, men som söker sanningen i dramats helhet och som inte väjer för det mörker och den upplösning som kan finnas inom människan. Shakespeares dramatik handlar om det som *blir*, inte det som *är*, framhåller Zern. Hos Shakespeare återspeglas den splittring och otrygghet som renässansens nya kunskap och kritik skapat. Här finns ingen absolut identitet bakom masker och förvandlingar.

Zerns bok är rik på spännande och djupa reflektioner. Den är därtill skriven på ett språk som gör läsningen njutbar; här finns gott om shakespearest sköna formuleringar.

Christina Ericsson

